

Títol original alemany:
Kritik der Urteilkraft

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Disseny gràfic d'Enric Mir i Malé.

Primera edició: desembre de 2004.
© per la traducció i la cura de l'edició: Jèssica Jaques Pi, 2004.
© per aquesta edició: Edicions 62, s. a.,
Peu de la Creu, 4, 08001 Barcelona.
correu@grup62.com
grup62.com

Impress a Novagràfik, s.l., Pol. Ind. Foinvasa,
Vivaldi 5, 08110-Montcada i Reixac.

Dipòsit legal: B. 49.915-2004.
ISBN: 84-297-5558-6.

Aquest llibre ha estat editat amb la col·laboració del
Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

INTRODUCCIÓ

«Per exemple, si una casa fos generada per la natura, ho seria tal com ara ho és per mitjà de l'art. I si les coses, per naturalesa, fossin generades no només per la natura sinó per l'art, aleshores serien generades tal com ho són ara per la natura. Així doncs, cadascuna espera la determinació de l'altra. En general, en alguns casos l'art completa allò que la natura no pot dur a terme, mentre que en d'altres imita la natura. Per tant, si les coses produïdes per l'art es fan amb vista a un fi, és evident que també s'hi fan aquelles que han estat produïdes per la natura, atès que l'anterior es refereix al posterior tant en les coses naturals com en les artificials.»

(ARISTÒTIL, *Física* II 8, 199 a)

1. *La Crítica de la facultat de jutjar:* *una obra madura i de maduresa*¹

Immanuel Kant era un home de seixanta-sis anys quan va publicar la *Crítica de la facultat de jutjar*² el

1. Per a una presentació general de l'obra de Kant, vegeu la «Introducció» a la traducció catalana dels *Prolegòmens* (Barcelona, Laia, «Textos filosòfics» 7, 1982; reed., Barcelona, Edicions 62, «El Cangur», 1996).

2. A partir d'ara KU (segons el títol original: *Kritik der Urteilkraft*). La *Crítica de la raó pura* es designarà amb les inicials KrV (*Kri-*

1790. Li faltaven set anys per jubilar-se com a professor a la Universitat de Königsberg, ciutat on va romandre tota la seva vida. Els seus cursos havien tractat les més diverses matèries (matemàtiques, ciències naturals, geografia, antropologia, lògica, metafísica, teologia natural, ètica, pedagogia, fortificació, pirotècnia...); havia estat rector dues vegades, i dos anys després seria degà de la Facultat de Filosofia. Era conegut en els àmbits acadèmics per la publicació de multitud d'obres i, sobretot, per la *Crítica de la raó pura* (1781; 2a ed. 1787), els *Prolegòmens a tota metafísica futura que podrà presentar-se com a ciència* (1783), la *Fonamentació de la metafísica dels costums* (1785) i la *Crítica de la raó pràctica* (1788).

La temàtica de la dècada crítica (1781-1790) s'havia gestat durant molt de temps, tal com ho mostra la correspondència kantiana. I, el que és més important: aquesta gestació s'havia dut a terme amb l'edificació simultània en el pensament kantià dels temes que ocupen les tres crítiques, encara que això no es fes palès en els escrits. Certament, en dues cartes a Marcus Herz, una del 7 de juny de 1771³ i una altra del 21 de febrer de 1772,⁴ Kant diu que està preparant una obra que tindria per títol *Els límits de la sensibilitat i de la raó*.⁵ Aquest text havia de reunir una metafísica, una teoria de la morali-

tik der reinen Vernunft) i la *Crítica de la raó pràctica*, amb les inicials KpV (*Kritik der praktischen Vernunft*).

3. Cf. Ak. X, p. 117.

4. Cf. Ak. X, p. 129 ss.

5. Cf. respectivament Ak. X, pp. 121-124; 129-135. Kant alludeix a aquest projecte amb el títol *Die Grenzen der Sinnlichkeit und der Vernunft*. En aquestes cartes ja surt l'expressió *Beurteilungskraft*.

tat i una teoria del gust. Tenint en compte l'evolució posterior de la filosofia kantiana, resulta quasi entranyable comprovar que l'autor de les tres crítiques no només va canviar d'opinió respecte a la unitat de l'obra, sinó també respecte al temps que pensava dedicar-hi. Així, els tres mesos que Kant preveia en la darrera de les cartes esmentades per acabar la primera part de l'obra es convertirien en nou anys, i la tercera part no veuria la llum fins divuit anys després. És molt probable que, així com la dècada crítica es caracteritza per l'escriptura pròdiga i successiva de la triple temàtica, els vuit anys precedents fossin dedicats al pensament unitari, pausat i meticulós de la metafísica, la moralitat i el gust.

La correspondència de l'any 1787 també és un moment important per descobrir els misteris de la gestació de la KU. Així, el 25 de juny, Kant anuncia a Schultz⁶ que ha acabat el manuscrit de la segona edició de la KrV, i refusa fer una nota crítica de la segona part de les *Idees* de Herder⁷ perquè vol posar-se a treballar en la fonamentació d'una crítica del gust. Aquesta notícia es confirma en una carta a Jakob de l'11 de setembre,⁸ així com en una carta a Reinhold del 28-31 de desembre,⁹ on diu que està treballant en una crítica del gust,

6. Franz Albert Schultz, pietista, director del *Collegium Fridericianum* i professor de teologia a la Universitat de Königsberg. Va influir decisivament en el pensament kantià. Aquesta carta es troba a Ak. X, p. 489-490.

7. Johann Gottfried Herder (1744-1803), filòsof alemany que va tenir amb Kant una relació complexa, d'admiració i crítica.

8. Cf. Ak. X, pp. 493-494.

9. Cf. Ak. X2, pp. 513-514.

que ja relaciona amb la facultat del sentiment i amb la teleologia. En aquesta darrera carta es pot tornar a apreciar la manca de capacitat per part de Kant de preveure el temps necessari per acabar els seus escrits, atès que anuncia que l'obra estaria acabada per Pasqua de 1788.

Des d'aquesta perspectiva, KU es presenta com una obra madura, perquè tot sembla indicar que havia estat covada durant divuit anys, i de maduresa, perquè recull i culmina les tesis de les dues crítiques anteriors. En aquest sentit, és imaginable que fos concebuda en diferents moments, a cop d'apunts escrits al llarg d'uns anys dedicats al pensament i l'escriptura de les dues crítiques anteriors, i en diàleg amb elles. Els tres anys que Kant va esmerçar en la seva redacció probablement es van consagrar a harmonitzar, de manera molt reeixida en alguns paràgrafs, deficient en d'altres, aquests apunts.

Ara bé, no només conflueix en la KU tot el pensament crític, sinó també, evidentment, tota la formació kantiana, i molt especialment les tradicions aristotèlica i leibniziana; és per aquest motiu que seria desitjable suposar en el lector una certa familiaritat amb aquestes tradicions, especialment amb el llibre II de la *Física* d'Aristòtil i amb el *Discurs de metafísica* de Leibniz.

2. La pregunta essencial de la *Crítica de la facultat de jutjar*

Les tres obres mages de Kant tenen com a primera paraula del títol el terme *Crítica*, que ha d'entendre's com un procés de qüestionament sobre les possibilitats i els lí-

mits, respectivament, de la raó teòrica (en la KrV), de la raó pràctica (en la KpV) i de la facultat de jutjar (en la KU). Per què Kant va escriure una tercera crítica dedicada a aquesta facultat? Sens dubte, perquè aquest era un tema no resolt en les dues crítiques anteriors.

La facultat de jutjar es defineix a la KU com «la facultat de pensar el particular en tant que està contingut en l'universal. Quan l'element universal (la regla, el principi, la llei) està donat, aleshores la facultat de jutjar, que hi subsumeix l'element particular (fins i tot quan, com a facultat transcendental del jutjar, indica *a priori* les condicions conforme a les quals únicament el particular pot ser subsumit a l'universal), és *determinant*. Ara bé, quan és només el particular el que està donat, i quan la facultat de jutjar li ha de procurar l'universal, aleshores es tracta de la facultat de jutjar simplement *reflexiva*» (Introducció a la KU, IV). I aquí rau el problema. Certament, la facultat determinant de jutjar, que és estudiada a la KrV, encara que no sistemàticament, no pot presentar cap perplexitat, atès que l'universal (les categories i els principis transcendents) és donat en la construcció dels judicis; l'activitat bàsica de la facultat de jutjar és, aleshores, la subsumpció. Ara bé, què passa quan l'universal no és donat? Això no és possible en una comprensió mecanicista de la natura, però sí en una comprensió teleològica d'aquesta; i no és que sigui només possible, sinó que resulta indefugible. I la KU presenta una concepció teleològica de la natura, en l'intent d'atendre les preguntes que continua fent la metafísica un cop ultrapassat l'insatisfactori llindar de les respostes de la concepció mecanicista. Aquest és el moment en què Kant es veu obligat a plantejar la pregunta de com és possible que es formulin judicis que no estiguin

determinats per universals donats, sinó que substitueixin la subsumció per la reflexió, és a dir, per la recerca d'un universal que no és donat.

Però la pregunta va encara més enllà, perquè Kant planteja en la KU en primer pla una de les problemàtiques essencials de les *Crítiques* anteriors, la de la comunicabilitat dels judicis (en la seva versió lògica: «validesa universal»). Podem repetir des d'aquesta perspectiva el que s'ha dit al paràgraf anterior: sembla que la facultat determinant de jutjar no ha de presentar grans dificultats, atès que l'universal és donat; però, què passa amb la comunicabilitat d'un judici reflexiu? Hi ha quelcom que pugui legitimar ni que sigui el mer fet de plantejar-se la possibilitat de la seva comunicabilitat (o de la seva «validesa universal»)?

De fet, aquí rau l'aportació fonamental de la KU, allò que fa que les seves pàgines culminin i ultrapassin la filosofia moderna per presentar-se com l'inici de la filosofia contemporània: la comprensió que els problemes filosòfics han de ser plantejats des d'una comprensió filosòfica del llenguatge. Amb aquesta afirmació no es pretén atribuir a Kant una presentació del llenguatge com a medi, a la manera com l'entén la filosofia contemporània, però sí un desplaçament del centre d'interès en el plantejament de les qüestions essencials de la KU segons la clau de la comunicabilitat dels judicis, clau que avui designaríem com la *construcció de la intersubjectivitat*. Certament, aquesta ja havia estat una de les preocupacions fonamentals de les crítiques anteriors. Així, la KrV es preocupava essencialment per la dels judicis metafísics que es construïen «com a ciència», val a dir, seguint, en la mesura del possible, el camí de la ciència, entesa aquesta darrera

com la disciplina cultural més comunicable de totes. Per la seva banda, les tesis de la KpV garantien la seva comunicabilitat damunt les formulacions de l'imperatiu categòric. Ara bé, no és fins a la KU que Kant es dota del vocabulari necessari per convertir en problema filosòfic la metafísica com a discurs que no només ha de ser intersubjectiu en el seu resultat, sinó ja en la seva gènesi. I és que no tots els judicis que fa la metafísica són d'aquest tipus. Així, mentre que els de la filosofia transcendental, construïts a partir de l'estudi de la ciència mecànica de la natura, són clarament explicables segons aquest procediment de la facultat de jutjar, els de la crítica transcendental malden, des de l'apèndix fins a la «Dialèctica transcendental» de la KrV, per alliberar-se de la cotilla de la concepció mecanicista de la natura i desenvolupar en la KU les possibilitats filosòfiques de la natura orgànica. Aquesta, com a natura que es conforma com un tot compost per parts que són un conjunt de fins relacionats amb un fi final, no pot ser de cap manera *generada* (des de la perspectiva de la revolució «copernicana», per la facultat de conèixer), ni, consegüentment, *comunicada*, a partir de l'exercici determinant de la facultat de jutjar, sinó únicament a partir de l'exercici reflexiu de la facultat de jutjar, atès que no hi ha un universal que sigui donat.

Aquesta perplexitat porta Kant a focalitzar la qüestió de la comunicabilitat dels judicis en un pla molt més proper al moment de la formulació dels judicis que en les crítiques anteriors. Certament, la preocupació es desplaça ara, tal com s'ha indicat, al moment de la reflexió, és a dir, al moment en què el particular és donat i s'ha de buscar un universal. És aquesta activitat de recerca, tant en el seu procés com en el seu resultat (sempre, però, des

d'una perspectiva transcendental), la que suscita la preocupació essencial que dona lloc a la tercera *Crítica*. I és per aquest motiu que la facultat de jutjar deixa quasi definitivament de ser una *Vermögen zu urteilen* (una mera facultat de jutjar) per esdevenir una *Urteilstkraft* (una facultat de jutjar i alguna cosa més). La *Urteilstkraft* pren així una noció de la física per adaptar-la a la metafísica (com, d'altra banda, ha fet la metafísica des dels seus inicis). La noció física de *Kraft* (força) és hereva de la *vis* llatina, i hi conflueixen els tractaments aristotèlic i escolàstic del moviment, així com la polèmica entorn de la *vis viva*, en ple vigor encara en el moment que Kant va escriure la KU. La noció metafísica desplaça la simple facultat de jutjar com a mera potència en el moment en què aquesta facultat passa a l'acte,¹⁰ i concretament a l'acte de jutjar que no té un universal a disposició, perquè aquest és el moment que suscita l'interès gnoseològic kantian;¹¹ és per aquest motiu que a la KU s'utilitza el tot per la part, i, sota el títol *Crítica de la facultat de jutjar*, cal llegir *Crítica de la facultat reflexiva de jutjar*. El que interessa a Kant és el moment de la reflexió, el moment de la recerca, el moment de l'exercici reflexiu (i no determi-

10. Cf. les *Reflexions* 3582 (Ak. XVII, 72), 3584 (Ak. XVII, 72), 3585 (Ak. XVII, 73), 3586 (Ak. XVII, 74) i 3590 (Ak. XVII, 76), així com un text de les *Metaphysische Vorlesungen* que es troba a Ak. XXVIII, 434. Una versió més detallada del sentit del terme *Urteilstkraft* es troba en el meu article «Sobre la traducció del terme *Urteilstkraft*», *Enrabonar*, número monogràfic en el bicentenari d'Immanuel Kant, 2004.

11. La mera *facultat de jutjar*, relacionada amb l'enteniment (cf. KrV A 69 / B 94), ja havia estat prou atesa a la KrV, de manera general a la «Lògica transcendental» i de manera més específica a l'«Anàtica dels principis».

nant) de la facultat de jutjar, que té molt present el compromís de la comunicabilitat. Curiosament i precisament, el context que acompanya el terme *Urteilstkraft* a la KU es fa ressò d'aquesta *exercitació* de la facultat de jutjar en la recerca de l'universal; quan no és així (en comptades ocasions), la traductora ha utilitzat per traduir *Urteilstkraft* l'expressió «exercici de la facultat de jutjar», que en la KU és, com ja s'ha dit, exclusivament reflexiu.¹²

La reflexió en l'*exercici de la facultat de jutjar* procedeix, per fer que la facultat de jutjar passi a l'acte, a una disposició estètica (estudiada a la primera part de la KU) o a una disposició teleològica. La primera té per objecte la natura i les belles arts; la segona, la natura (i, molt de passada, l'artifici). Els paràgrafs que segueixen en aquesta introducció tractaran de concretar els termes segons els quals aquest pas reflexiu a l'acte de la facultat de jutjar presenta la KU com a medidora entre les dues *Crítiques* anteriors.

12. Igualment amb els altres termes construïts amb *Kraft*: *Einbildungskraft* (imaginació), *Erkenntniskraft* (facultat de conèixer), *Gemütskraft* (facultat de l'ànim). El terme *Lebenskräfte* s'ha traduït, a causa de la seva connotació vitalista, per «energies vitals». Les traduccions corrents de la KU no inclouen aquestes precisions terminològiques. En canvi, sí que tenen una comprensió afí les conferències sobre la filosofia política de Kant de Hanna Arendt (*Das Urteilen. Texte zu Kants Politischer Philosophie*. Munic/Zuric, Piper Verlag, 1998), així com el magnífic text de Béatrice Longuenesse titulat *Kant et le pouvoir de juger. Sensibilité et discursivité dans «l'Analytique transcendante» de la «Critique de la raison pure»* (París, PUF, 1993; cf. especialment les pàgines XIV-XV de la introducció i l'epíleg a la segona part, pp. 208-215).

3. Kant i la KU: la culminació de l'època crítica

Kant enuncia amb claredat i precisió, al pròleg de la KU,¹³ els objectius que vol assolir en l'obra: perfilar l'àmbit gnoseològic que fa de mediador entre el concepte de la natura (estudiat a la KrV i als *Prolegòmens*) i el de la llibertat (estudiat a la KpV i a la *Fonamentació de la metafísica dels costums*), entre l'enteniment i la raó, entre la facultat de conèixer i la facultat de desitjar. Si bé aquest àmbit, en una lectura contrastada de la KrV i de la KpV, es presentava, simplement, com un abisme,¹⁴ acaba convertint-se en la tercera de les *Crítiques* en un terreny de delicada intersecció entre el territori del concepte de la natura i el territori del concepte de la llibertat. Aquest terreny comú es fa possible gràcies al canvi que en aquesta obra es duu a terme respecte a la concepció de la natura, que deixa de ser mecànica per esdevenir *orgànica*, val a dir, *teleològica*. I aquesta nova concepció requereix una dinàmica gnoseològica diferent de la bastida a la KrV, tot i que ja albirada a l'apèndix a la «Dialèctica transcendental» d'aquesta obra (constituït pels apartats titulats «L'ús regulador de les idees de la raó pura», A 642 / B 670-A 668 / B 696, i «L'objectiu final de la dialèctica natural de la raó humana», A 669 / B 697-A 704 / B 732). Certament, al final de la seva primera crítica, i després d'haver construït una metafísica com a ciència a partir de la con-

13. La KU té un breu pròleg i una llarga introducció, que en resumeix una d'anterior que encara havia estat més extensa i que no va ser publicada completament fins al 1914, en l'edició de les obres kantianes per Ernst Cassirer.

14. Cf. Introducció a la KU, II.

cepció mecanicista de la ciència, Kant ja s'adonà que la illusió transcendent de la raó, és a dir, el desig de traspassar els límits crítics i, amb ell, el de portar la metafísica a terrenys que fàcilment podien caure en el dogmatisme de la filosofia anterior (contra la qual ell havia adreçat tot l'esforç en la seva primera *Crítica*), era irrefrenable i que podia ser, alhora, intensament fructífer per al discurs metafísic, sempre que aquest aprengué a enquistar-se dins els límits establerts per la crítica transcendental, que, tant en aquest apèndix com en la globalitat de la KU, s'eixamplen considerablement.

L'entramat gnoseològic que la crítica transcendental estableix per a la natura com a organisme (en paraules de Kant, com a ésser organitzat) és el de l'ús regulatiu de les idees, el de l'exercici reflexiu de la facultat de jutjar, el de l'ús problemàtic o hipotètic de la raó, el de l'hegemonia de la imaginació en l'àmbit de les intuïcions, el del *com si*, el de la *pressuposició* i l'*exigència* de validesa universal (i, per tant, no la validesa universal *donada*, com passa en l'exercici determinant de la facultat de jutjar); és el *món dels possibles*, davant del món de la necessitat lògica i natural d'una banda, i moral d'altra, que constituïen les tesis principals, respectivament, de la KrV i de la KpV. La concepció orgànica de la natura tal com es presenta a la KU permet que la concepció mecànica imperant a la KrV i la concepció categòrica de l'ús de la llibertat de la KpV conflueixin en una *teleologia crítica*,¹⁵ que es podria resumir de la manera següent: «El concepte de la llibertat té el

15. La teleologia crítica és hereva de la tradició aristotèlicoleibniziana i anuncia les teories científiques, especialment biològiques, del segle XIX.

deure de fer real al món sensible el fi posat per les seves lleis i, a més i en conseqüència, la natura ha de poder ser pensada de manera que la legalitat de la seva forma concordi almenys amb la possibilitat dels fins que han de ser efectuats en ella segons les lleis de la llibertat». ¹⁶ És important que el lector es vagi familiaritzant amb els verbs (deure, haver de, exigir, pretendre, pressuposar, sospitar...) i les formes verbals (els condicionals i els subjuntius) que serveixen per formular l'*àmbit dels possibles*, perquè aquesta és la tònica general de l'aspecte literari de l'obra.

Des de la perspectiva kantiana, aquesta nova concepció de la natura com a natura orgànica requereix, evidentment, un *principi transcendental* per poder ser pensada. En la reflexió no hi ha, però, cap llei que s'imposi *a priori*, sinó que, a partir de l'observació de les lleis empíriques de la natura orgànica, hi ha una recerca d'un principi transcendental que permeti llur sistematització i, finalment, quelcom semblant a una *decisió* en l'elecció del principi, perquè cap universal no es podrà imposar per ell mateix. Segons Kant, el principi transcendental de la facultat reflexiva del judici es pot suposar per l'analogia que s'estableix entre aquest i les altres dues facultats superiors del coneixement, l'enteniment i la raó, ¹⁷ de les quals és el mediador, atès precisament que el seu principi permetrà la intersecció de l'ús teòric i de l'ús pràctic de la raó.

16. Introducció a la KU, II. El recurs a algun tipus de finalitat ja era freqüent en els textos pràctics de Kant; cal recordar a aquest efecte la formulació de la segona màxima de l'imperatiu categòric: «Actua de tal manera que tractis la humanitat, tant en la teva persona com en la persona de qualsevol altre, sempre al mateix temps com un fi, mai simplement com un mitjà».

17. Cf. Introducció a la KU, III, i la taula del final del IX.

És la recerca d'aquest principi la que genera la temàtica i la dinàmica arquitectònica de la KU, que està dedicada a la facultat reflexiva de jutjar en la seva dimensió de facultat de conèixer que remet a una de les tres facultats de l'ànim: la del *sentiment de plaer i de desplaer*, que és, en opinió de Kant, el *sentiment de la vida* (les altres dues són la facultat de conèixer i la facultat de desitjar). El principi de la facultat reflexiva de jutjar s'enunciarà com el de la *finalitat de la natura*, a partir de la qual aquesta serà representada «com si un enteniment (tot i que no sigui el nostre) l'hagués donat a les nostres facultats de conèixer per fer possible un sistema de l'experiència segons lleis particulars de la natura. Això no significa que s'hagi d'admetre efectivament un enteniment com aquest (perquè aquesta idea serveix a l'exercici de la facultat reflexiva de jutjar només com a principi per reflexionar, no per determinar), sinó que aquesta facultat s'atorga, d'aquesta manera, només una llei a si mateixa, i no a la natura» (Introducció, IV). Així doncs, el principi de la *finalitat de la natura* és exclusivament un principi transcendental, ¹⁸ val a dir, concerneix únicament la possibilitat de l'experiència en tant que aquesta està determinada per les nostres facultats de conèixer, de tal manera que es pot enunciar com el *principi de la finalitat de la natura per a la nostra facultat de conèixer*, ¹⁹ és a dir, el principi de l'adequació de la natura a aquesta facultat. ²⁰

18. Cf. Introducció, V.

19. Ib.

20. Cf. Introducció, VI. Kant vincularà, segons la tradició escolàstica (vegeu per exemple Tomàs d'Aquino, *Summa theologiae*, I, q. 5, a. 4 ad 1), aquesta qüestió a la bellesa.

El que fa aquest principi és representar «la manera única segons la qual nosaltres hem de procedir en la reflexió sobre els objectes de la natura amb vista a una experiència enterament coordinada» (Introducció, V) i, per tant, pressuposar la «concordança de la natura amb la nostra facultat de conèixer» (ib.), responent així a una exigència de l'enteniment.²¹ Conseqüentment, només podrà tenir validesa subjectiva (serà, per tant, una *màxima*),²² tot i que *pretendrà* la validesa universal²³ (i d'aquí la utilització, per part de Kant, de la paradoxal expressió *validesa universal subjectiva*), pretensió que es generarà des de la pressuposició de la intersubjectivitat (en termes kantians: «l'acord de cadascú»).

La concepció de la natura a partir del principi de la finalitat provoca, segons Kant, un sentiment de plaer en el subjecte,²⁴ que és degut a l'esperonament del seu *sentiment de vida*²⁵ i que resulta profundament enigmàtic com a sentiment,²⁶ atès que és rigorosament subjectiu però alhora té pretensions d'universalitat.²⁷ Aquest sentiment

21. Cf. Introducció, VI.

22. Cf. Introducció, V i VI.

23. Curiosament, l'exigència d'universalitat d'aquest principi podria expressar-se d'una manera molt semblant a la de la primera màxima de l'imperatiu categòric, que diu: «Actua només segons aquella màxima per la qual puguis al mateix temps voler que ella esdevingui una llei universal». La pretensió d'universalitat del principi de la facultat reflexiva de jutjar podria enunciar-se així: «Jutja la natura segons aquella màxima per la qual al mateix temps puguis voler que aquesta esdevingui una llei universal».

24. Cf. Introducció, V.

25. Cf. § 1.

26. Cf. Pròleg, p. 95-96.

27. Cf. Introducció, VII.

es fa especialment patent en «aquelles apreciacions anomenades estètiques, que concerneixen el bell i el sublim de la natura o de l'art».²⁸ És per aquest motiu que «la recerca crítica d'un principi per a l'exercici de la facultat de jutjar amb referència a aquestes apreciacions és la part més important d'una crítica d'aquesta facultat» (ib.), perquè en elles la *finalitat* es pot pressuposar des de la perspectiva de la reflexió en estat pur, és a dir, sense recurs a cap concepte ni tampoc a la sensació. Aquest sentiment immediat de plaer és el de l'aprehensió de la forma d'un objecte en la intuïció i el de la simple reflexió sobre aquesta forma, que és aleshores declarada bella.²⁹ Cal tenir molt present, doncs, per evitar la pretesa atribució de *formalisme* que certs estetes contemporanis fan a l'estètica kantiana, que el plaer estètic és el plaer en l'aprehensió de la forma *i* en la reflexió; no és, certament, un plaer estrictament intel·lectual, però tampoc un plaer estrictament sensible. *Reflexionar* és, evidentment, una capacitat mental, una activitat del pensament, en la qual intervenen la imaginació com a facultat de les intuïcions *a priori*, facultat de la síntesi i facultat de la presentació de l'objecte, l'enteniment com a facultat de conèixer en general i la facultat reflexiva de jutjar com a generadora de la possibilitat que un sentiment esdevingui intersubjectiu.

De fet, segons Kant, l'aprehensió plaent d'una forma fa sospitar (només sospitar) un viatge d'anada i tornada: el de l'*adequació* de l'objecte a les facultats esmentades i el de l'*adequació* de les facultats a l'objecte, amb una

28. Pròleg, p. 96.

29. Cf. § 1.

lliure concordança o *joc* entre elles gràcies a la intervenció, novament, de la facultat reflexiva de jutjar, que relaciona les intuïcions amb la possibilitat dels conceptes en general, és a dir, del coneixement en general. És per això que, amb referència a les apreciacions estètiques, el principi de la facultat reflexiva de jutjar és la *finalitat estètica i subjectiva*. Es tracta d'una finalitat *estètica* perquè el subjecte s'hi relaciona sense concepte determinat *a priori*, això és, articulant el seu judici únicament amb les apreciacions que li procuren la seva capacitat intuïtiva (en la qual intervenen la sensibilitat i la imaginació) i el seu sentiment de plaer i de desplaer. D'altra banda, és aquesta una finalitat *subjectiva* perquè afecta la relació de la representació de l'objecte amb les facultats de conèixer, *i no l'objecte per si mateix*; aquesta relació es dona en termes de reflexió.³⁰ Aquestes dues condicions, així com el fet de la seva immediatesa, fan que el plaer resultant de l'apreciació d'aquesta finalitat sigui considerat *com si* fos necessari, *com si* aquesta immediatesa hagués d'afectar qualsevol subjecte que posi en marxa la dinàmica del judici, *com si* tingués validesa universal; el seu acompliment permetrà aleshores de jutjar l'objecte com a «bell». Així doncs, i cal insistir especialment sobre aquest punt, Kant no està esgrimint una noció de bellesa aliena a qualsevol comprensió conceptual, perquè altrament la seva vinculació amb el *judici de gust* seria incomprendible, sinó que l'expressió *sense concepte* rebutja únicament els conceptes determinants i els teleològics. Certament, la bellesa es proposa com una *precomprensió reflexiva* de la forma, que activarà el sentiment de vida del subjecte o,

30. Cf. Introducció, VII.

cosa que és el mateix, el seu sentiment de plaer, a partir del qual tot un engranatge de conceptes reflexius (com, per exemple, el de *bell, plaent, no plaent, sublim...*) entraran en joc per constituir el judici de gust.

L'exigència de *validesa universal* (que dona lloc al complicat terme de *validesa universal subjectiva*) és, precisament, una de les aportacions més fructíferes de la KU a l'estètica contemporània, i conflueix en altres aportacions igualment importants: la comprensió de la bellesa com una exigència d'intersubjectivitat discursiva i del gust com la facultat responsable d'aquesta intersubjectivitat comunicativa en la seva insistència d'exigir *validesa a priori* per als seus judicis.³¹ Això farà del gust una facultat essencial en la dinàmica transcendental, atès que la noció d'*humanitat*, segons Kant, pot explicar-se, precisament, a partir de la capacitat comunicativa,³² és a dir, intersubjectiva.

Des d'aquesta perspectiva, cal tenir present que els significats de l'adjectiu *estètic* a la KU i a la KrV són essencialment diferents. Mentre que en aquesta feia referència a la dinàmica de les formes *a priori* de la sensibilitat,³³ a la primera part de la KU designa un dels procediments de la facultat reflexiva de jutjar, que fonamenta el seu judici en l'aprehensió de l'objecte prèviament a tot concepte, aprehensió que es realitza *com si* hi hagués una concordança de la forma de l'objecte amb les facultats de conèixer,³⁴ i que dona lloc al sentiment de

31. Cf. Introducció, VII.

32. Cf. § 60.

33. Cf. l'«Estètica transcendental» de la KrV (A 19 / B 33-A 48 / B 73).

34. Cf. Introducció, VIII.

plaer provocat per aquesta concordança en el moment de la simple reflexió (és a dir, en la recerca d'universal) sobre la forma de l'objecte. Kant designa aquest plaer *plaer en la reflexió*, i és l'únic que és apreciat per la facultat del gust³⁵ i que depèn del joc lliure de la imaginació (com a facultat de la presentació de les intuïcions) i de l'enteniment (que no intervé com a facultat de coneixement d'un objecte, sinó com a facultat de la configuració del judici).³⁶ El sentiment de plaer en la reflexió és el sentiment de la *finalitat estètica i subjectiva*, de la qual s'ocupa la primera part de la KU.

Deturem-nos ara a la segona part. Està dedicada íntegrament a la facultat teleològica de jutjar, que treballa sobre una reflexió que s'acompanya de conceptes teleològics (els conceptes dels fins) i que s'insereix en el coneixement teòric de la natura, que ara s'eixampla des de la causa eficient del mecanicisme cap a les possibilitats de la causa final de la teleologia. Això l'allunya de la immediatesa del sentiment de plaer i de desplaer (en el qual no intervé cap concepte),³⁷ però també de les rigors dels límits que el mecanicisme imposava a la metafísica, i permet d'establir una relació entre «la cosa natural i l'element suprasensible incognoscible» (Pròleg, p. 97) que serà aprofitada per a l'ampliació del coneixement teòric de la natura. Aquí, la tasca de la facultat de jutjar consisteix a presentar, a través de la imaginació, una intuïció al concepte d'un fi; la facultat teleològica de jutjar treballa, per tant i a diferència de la facultat estètica de jutjar, se-

35. Cf. Introducció, VIII.

36. Cf. § 15.

37. Cf. Introducció, VIII.

gons una *finalitat real i objectiva*. Aquesta finalitat és *real* en tant que concerneix l'existència de l'objecte, i és *objectiva* en tant que s'acompanya d'un concepte de fi que serveix per definir el lloc de l'objecte a la natura,³⁸ que serà apreciada a través de l'enteniment i la raó i, a diferència de la *finalitat estètica i subjectiva*, ja no constitueix un principi transcendental sinó, únicament, una hipòtesi que pot regular el coneixement teòric de la natura.

És per aquest motiu que Kant considera que, a diferència de la facultat teleològica de jutjar, la facultat estètica de jutjar s'ha d'entendre com a pròpia d'una crítica de la facultat de jutjar, perquè és l'única facultat reflexiva de jutjar que conté un principi transcendental, que és el de la finalitat estètica i subjectiva, que Kant situa al fonament de la reflexió sobre la natura. Aquest principi, que és el principi *a priori* del sentiment de plaer i de desplaer,³⁹ és requerit per a qualsevol coneixement implicat en la concepció orgànica de la natura com a principi regulatiu,⁴⁰ atès que com a principi de la precomprensió reflexiva de la forma prepara l'enteniment per a aquest coneixement.⁴¹

En resum, abans d'encetar la lectura de la KU, el lector ha de tenir molt present que sobretot es tracta d'una obra de teleologia, i que està formada per dues parts que no només es coordinen a la perfecció, sinó que es complementen segons la més estricta necessitat.

La primera part de la KU és més llarga que la segona, segons una proporció, pel que fa al nombre de pàgines,

38. Cf. Introducció, VIII.

39. Cf. Introducció, IX.

40. Cf. Introducció, IX.

41. Cf. Introducció, VIII.

de 3/5 a 2/5. Amb referència al nombre de paràgrafs, la proporció és de 2/3 a 1/3. El lector es trobarà amb un índex de les dues parts que pretén ser paral·lel i respondre a una arquitectònica rigorosa i precisa. Ara bé, aviat s'adonarà que aquesta arquitectònica és poc més que una simple aparença de sistematització, i que la veritable estructura no és implementada per aquesta aparença. Certament, les dues parts s'estructuren a la manera de la KrV: en una *analítica*, com a distinció dels elements essencials que intervenen en el desenvolupament de la facultat estètica de jutjar (primera part) o en la facultat teleològica de jutjar (segona part), i en una *dialèctica*, com a presentació de les antinòmies d'ambdues facultats. L'estudi de la facultat estètica de jutjar s'entreté molt més que la teleològica en l'«analítica»; per la seva banda, l'estudi de la facultat teleològica de jutjar converteix en una part important (en forma d'apèndix de tretze paràgrafs) la doctrina del mètode, que en la primera part ocupa només un paràgraf. A més, en la construcció de la KU hi ha una irregularitat curiosa: mentre que la primera part consta de dues «seccions» (*Abschnitt*), la segona consta de dues «divisions» (*Abteilung*), tot i que la primera secció de l'estudi de la facultat estètica de jutjar i la primera divisió de l'estudi de la facultat teleològica de jutjar estan dedicades a l'«analítica», mentre que les segones estan dedicades, en ambdós casos, a la «dialèctica».

4. La «Crítica de la facultat estètica de jutjar» (§§ 1-60)

4.1. *Els quatre moments del judici de gust: la primera construcció de la intersubjectivitat estètica*⁴² (Llibre primer: «Analítica del bell», §§ 1-22)

La primera part de la KU (§§ 1-60) està dedicada a l'elaboració d'una dinàmica transcendental per a la facultat estètica de jutjar, que és aquella que s'adreça únicament a la forma dels objectes, a partir de la qual generarà un procés de reflexió i de preparació al coneixement acompanyat d'un sentiment de plaer provocat pel joc lliure de les facultats del coneixement segons el principi de la finalitat estètica i subjectiva. Els mecanismes de construcció d'aquesta dinàmica comencen d'una manera molt escolàstica, que és la de l'estudi dels «quatre moments» del judici de gust, segons una estricta fidelitat a la pauta marcada per la «funció lògica de l'enteniment en els judicis» en l'«Analítica dels conceptes» de la KrV.⁴³ Recordem que el gust és, segons la «Introducció» a la KU,⁴⁴ la facultat d'apreciar, subjectivament, el sentiment de plaer en la reflexió i, objectivament, la bellesa en la forma dels objectes (siguin naturals o artificials) segons el principi de la finalitat estètica i subjectiva. Els «quatre moments del judici de gust» (§§ 1-22) tenen en comú que

42. La influència en la KU de l'obra kantiana de 1764 titulada *Observacions sobre el sentiment del bell i del sublim* (*Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*) es fa especialment notòria en les definicions d'aquests dos adjectius.

43. Cf. KrV A 70-76 / B 95-101.

44. Cf. Introducció, VIII.

conflueixen en la configuració intersubjectiva d'aquest principi.

El primer moment del judici de gust (§§ 1-5), segons la qualitat, es defineix a partir de la presentació del gust com a facultat: «*Gust* és la facultat d'apreciar un objecte o un mode de representació per mitjà d'una satisfacció o d'una insatisfacció *que no comporti cap tipus d'interès*. L'objecte d'una satisfacció com aquesta s'anomena *bell*» (§ 5). Abans d'entrar en les implicacions que aquesta definició té amb el principi de la finalitat estètica i subjectiva, cal cridar l'atenció sobre quelcom que és constant en tota la primera part de la KU, i que fa aquest text sorprenentment contemporani (encara que aquí, a causa de la brevetat, no ho podem anar constatant): la problematització insistent de les qüestions estètiques com una problematització lingüística (aquí: «L'objecte d'una satisfacció com aquesta s'anomena *bell*»).

La categoria estètica del *desinterès* és, probablement, la més coneguda de les proposades a la KU,⁴⁵ i és presentada per Kant en el primer moment de la definició en un sentit negatiu, que podria establir-se així: «la finalitat estètica i subjectiva és un principi intersubjectiu, però *no ho és* per causa d'un interès». La satisfacció que el gust constata «és desinteressada i *lliure*, atès que cap interès —sigui dels sentits, sigui de la raó— no arrencarà forçosament l'aprovació» (§ 5), a diferència del que s'esdevé amb l'agradable i el bé, els quals tenen una relació amb la facultat de desitjar que en el primer cas porta al més estricte dels subjectivismes, mentre que en el segon porta a

45. Tot i que, com la immensa majoria de categories estètiques de la KU, és hereva de la tradició dels textos del segle XVIII.

la unanimitat. «Contràriament, el judici de gust és merament *contemplatiu*, és a dir, és un judici que, essent indiferent a l'existència d'un objecte, no fa res més que lligar la seva disposició al sentiment de plaer o de desplaer» (§ 5), qüestió que, com veurem, està present en l'acostament kantian a les belles arts. Aquesta «indiferència respecte a l'existència de l'objecte» s'ha d'entendre en estricta correlació amb l'aspecte «merament contemplatiu» del judici de gust: la contemplació requerida per a la formulació d'aquest judici no inclou l'*interès* de les sensacions, que es referirien a l'existència de l'objecte des de la perspectiva dels sentits, ni l'*interès* dels conceptes determinants, que determinarien (en clau de la revolució copernicana) l'existència de l'objecte amb les categories, ni l'*interès* dels conceptes teleològics, que regularien (com veurem més endavant) l'existència de l'objecte des de la causa final, ni de l'*interès* dels conceptes vinculats a l'imperatiu categòric (bàsicament el deure i el bé), que s'imposarien racionalment.

La contemplació vinculada al judici de gust és una contemplació *reflexiva*, és una contemplació que, des de la distància que requereix la mirada i que s'aconsegueix amb aquestes concrecions del desinterès, comporta, com s'ha dit, una precomprensió reflexiva de la forma i una constatació del sentiment de plaer estètic.

El segon moment del judici de gust, segons la quantitat, és un dels passatges més interessants per al seguiment de la construcció de la intersubjectivitat estètica. La seva enunciació és: «És bell allò que plau sense concepte i universalment» (§ 9). Es concentra en aquesta definició una perplexitat que esdevé crucial per al desenvolupament de la dinàmica transcendental de la facultat

estètica de jutjar: ¿com pot ser que els judicis de gust, que es formulen des d'un sentiment de plaer (i, per tant, des de l'àmbit de la subjectivitat), es formulin *com si* fossin judicis de coneixement (és a dir, en forma copulativa), expressant, d'aquesta manera, necessitat lògica?⁴⁶ La resposta a aquesta pregunta és d'una sensibilitat filosòfica que obre noves perspectives a la filosofia kantiana en particular i a la història de l'estètica en general: el judici de gust no té *necessitat lògica*, atès que la bellesa no és una propietat de les coses i que el judici no es fonamenta en conceptes ni en cap interès, però sí que té, com s'ha dit, *exigència de validesa universal*. Això vol dir que l'acord universal es pressuposa en el judici «X és bell» (a diferència del que passa amb «X m'agrada»), i aquest adopta, consegüentment, una forma copulativa. La legitimitat crítica d'aquesta *exigència* reposa sobre el *desinterès* defensat en el moment anterior i sobre l'activitat pròpia del judici de gust sobre el bell, que és la reflexió: atès que cap particularitat no limita la possibilitat que el judici esdevingui universal i que allò que distingeix la formulació lingüística de la bellesa de la formulació de l'agradable és la forma copulativa, la satisfacció subjacent al judici de gust, que com s'ha assenyalat és la del joc lliure de les facultats, s'ha de poder *pressuposar* en qualsevol subjecte que judici.⁴⁷ Així, el subjecte que jutja ja «no jutja simplement per a ell, sinó per a qualsevol persona, i parla aleshores de la bellesa com si fos una propietat de les coses» (§ 7). És així com aquesta exigència d'universalitat, que es consolida en la malabarística expressió *validesa*

46. Cf. §§ 8 i 36.

47. Cf. § 6.

general subjectiva,⁴⁸ esdevé l'universal que és capaç de limitar el procés, altrament inacabable, de la reflexió; és així com l'exigència d'intersubjectivitat comunicativa vertebrada el judici de gust des del moment de la seva formulació i atorga el fonament del sentiment de plaer. El joc lliure de les facultats és un joc que *ha de ser per a* la comunicació entre éssers humans. Així doncs, el plaer en la reflexió *ha de ser*, en el judici de gust, el plaer més *humà* de tots els possibles (evidentment, des de la perspectiva d'una filosofia il·lustrada), *ha de ser* el plaer de la comunicació entre semblants; en definitiva, el plaer de la sociabilitat i de la cultura.⁴⁹

El tercer moment del judici de gust, segons la relació, proposa la definició següent: «La *bellesa* és la forma de la *finalitat* d'un objecte en tant que és percebuda en ell sense la *representació d'un fi*» (§ 17). Aquesta definició no és altra cosa que el matís d'un dels aspectes de la primera, el del desinterès, ara tractat des de la perspectiva conceptual. Kant defineix el *fi* com «l'objecte d'un concepte en tant que aquest concepte es considera com la causa d'aquell objecte» (§ 10).

La *finalitat estètica i subjectiva*, que afecta la forma de l'objecte en tant que és representada per la intuïció i la imaginació, no es fonamenta en el fi de l'objecte, sinó en la reflexió.⁵⁰ Aquesta, com sabem pels apartats anteriors, basa la seva dinàmica transcendental en una *exigència* de comunicabilitat.⁵¹ Així, aquesta finalitat indica «una certa

48. Cf. § 8.

49. Cf. § 9.

50. Cf. § 10.

51. Cf. § 11.

finalitat de l'estat representatiu en el subjecte» i «un cert benestar que té en aprehendre una forma donada en la imaginació» (§ 15), perquè «la consciència de la finalitat formal» (que afecta tant la subjectiva com l'objectiva, perquè fa referència a la representació estètica i, en el seu cas, teleològica de l'objecte) «és el plaer mateix» (§ 12). En tant que és *pretèsament* intersubjectiva, tal com ha indicat la definició anterior, considera que les bases transcendents de la finalitat estètica i subjectiva, és a dir, el sentiment del joc lliure de les facultats i de l'adequació d'aquestes a l'objecte, han de ser pressuposades en qualsevol subjecte que judiqui.

Cal dir que en l'elaboració de la tercera definició del bell es recull el model escolàstic de la *formositas* (formosor), contraposat al de la *pulchritudo* (bellesa).⁵² Així, segons l'estètica medieval, una forma artística és *bella* quan està òptimament conformada per al desenvolupament del seu fi, mentre que és *formosa* quan el seu aspecte plau sense tenir en compte el seu fi ni la seva funcionalitat. Segons el que s'ha anat dient fins ara, la *formositas* seria la bellesa corresponent al principi de la *finalitat estètica i subjectiva*, tema de la primera part de la KU, mentre que la *pulchritudo*, com a bellesa corresponent al principi de la finalitat real i objectiva (que, recordem-ho, és *real* en tant que concierneix l'existència de l'objecte, i és *objectiva* en tant que s'acompanya d'un concepte de fi que serveix per definir el lloc de l'objecte a la natura⁵³ i que és apreciada a través de l'enteniment i la raó), és subjacent a tota la segona part.

52. Aquests dos termes apareixen amb les designacions, respectivament, de *pulchritudo vaga* i *pulchritudo adherens* al § 16.

53. Cf. Introducció, VIII.

Així com la tercera definició del bell ha completat la primera, la quarta (segons la modalitat) completa la segona, continuant la ruta de l'exigència d'intersubjectivitat. La seva definició és la següent: «És bell allò que sense concepte és conegut com a objecte d'una satisfacció *necessària*» (§ 22). Atès que l'*exigència* no és considerada en les funcions lògiques del judici, es disfressa amb l'expressió *necessitat exemplar*, que és diferent de la necessitat teòrica i de la necessitat pràctica, i que rau precisament en la *pretensió* d'intersubjectivitat.⁵⁴ I, perquè aquesta sigui legítima, ha de comptar amb una pretensió prèvia; arribem aquí a un dels punts culminants de la KU, que és el de la pressuposició d'un *sentit comú*, tema que es reprendrà en la «*Deducció dels judicis estètics purs*» (vegeu l'apartat 4.5 d'aquesta Introducció). Certament, la pretensió d'intersubjectivitat exigeix que en la dinàmica transcendental es pressuposi, com a punt de partença, un *sentit comú* com a principi subjectiu i intersubjectiu que determina què és allò que plau únicament a partir del sentiment i amb pretensió de validesa general.⁵⁵ L'actitud de Kant és, en aquest punt, d'un realisme colpidor, que parteix de la constatació que, fins i tot quan els judicis són de gust, d'alguna manera ens comuniquem, d'alguna manera ens entenem (almenys, sobre aquesta confiança reposa l'existència de la crítica d'art, per exemple). Si ens comuniquem amb referència a un judici que expressa un sentiment de plaer *ha de ser* perquè hi ha una base comuna que ens permet de fer-ho.⁵⁶ Aquesta base és el que Kant anomena aquí *sentit*

54. Cf. § 18.

55. Cf. § 20.

56. Cf. § 21.

comú, que és allò que permet que la necessitat subjectiva expressada en el judici de gust pugui adoptar forma copulativa i formular-se *com si* fos objectiva. Aquest sentit comú consistirà en el fet que el joc lliure de les facultats, tot i ser *lliure*, és un joc *comunicatiu*, i això només és possible si les facultats es relacionen de manera que facin possible aquesta comunicabilitat. Això voldrà dir que la sensibilitat no es lligarà a la sensació, sinó a la imaginació productiva com a facultat de presentació de les intuïcions,⁵⁷ i que aquesta, gràcies al gust, sotmetrà el seu ímpetu productiu (sigui de l'artista o de l'espectador de la bellesa natural o artificial) a l'enteniment,⁵⁸ que, aquí, no actua com a facultat de conèixer un objecte, sinó com a facultat de la configuració del judici.⁵⁹ Aquest *sentit comú estètic* és, doncs, la base de la intersubjectivitat estètica.

4.2. *El sublim: l'hegemonia de la raó pràctica en la facultat estètica de jutjar*
(Llibre segon: «Analítica del sublim», §§ 23-29)

L'analítica del sublim constitueix el segon llibre de la primera secció de la primera part de la KU i no segueix l'arquitectònica aplicada a la definició del bell, tot i que l'esmenta de passada.⁶⁰ I és que la configuració que aquest

57. Cf. «Nota general sobre la primera secció de l'Analítica», després del § 22.

58. Cf. § 50.

59. Cf. § 15.

60. Cf. § 24. Els quatre moments del judici de gust es recullen de manera quasi idèntica en el judici sobre el sublim, que resulta ser, així, vàlid d'una manera general, desinteressat, segons una finalitat subjec-

terme pren en el text kantianà respon a interessos molt diferents dels que promouen l'estudi de la definició del bell. El sublim «fa avinent una facultat de l'ànim que ultrapassa qualsevol pauta dels sentits» (§ 25), val a dir, es construeix des de l'àmbit de la raó *transcendent*. Certament, tot i que el sublim també depèn de la facultat reflexiva de jutjar, «només concerneix les idees de la raó», i deixa que es faci «palpable en nosaltres mateixos una finalitat totalment autònoma respecte de la natura» (§ 23). Així doncs, ja no interessa si aquesta és concebuda de manera mecànica o de manera teleològica; el sublim se situa, simplement, *més enllà* de la natura, en el més enllà que resulta més íntim, el nostre ànim.⁶¹ A diferència del cas del bell, que es donava en un estat de contemplació reposada, en l'apreciació del sublim l'ànim es troba *commogut*. De fet, el text treballa amb un ventall de substantius i d'adjectius afins a aquesta *commoció* (abisme, illimitació, amorfisme, desordre, caos, devastació, paralització, desbordament, impotència), així com amb algun paràgraf protoromàntic,⁶² que resulten insòlits en la literatura kantiana.

No serà fins al romanticisme que el sublim esdevé una categoria del vocabulari de la filosofia de l'art; segons Kant, és gairebé únicament a la natura, atès que la noció de *forma artística* connota, necessàriament, la noció de límit, mentre que certes *formes naturals*, especial-

tiva i segons una finalitat necessària. Les diferències entre tots dos dependran de la dinàmica transcendental que els genera.

61. Cf. §§ 26 i 28.

62. Cf. § 28, «Rocams audaçs i amenaçadors que es precipiten al buit...».

ment aquelles que ultrapassen l'escala humana, sigui per la seva enormitat (estudiada als paràgrafs dedicats al *sublim matemàtic*: 25-27) sigui per la seva puixança (estudiada als paràgrafs dedicats al *sublim dinàmic*: 28-29), poden ser copsades, malgrat la paradoxa, com a *amorfes*.⁶³ És així que la noció de sublim es configura per oposició a la noció de bell. El bell és el responsable de l'activació de les energies vitals, respon a un joc harmònic entre la imaginació i l'enteniment, es dóna en un estat contemplatiu i provoca un sentiment de plaer, mentre que el sublim paralitza i desborda les energies vitals, resulta de la manca de concordança entre la imaginació i la raó, provoca emoció i un sentiment de *desplaer* o *plaer negatiu*.

De fet, aquesta noció del *plaer negatiu*⁶⁴ és una de les més interessants de les que ofereix la KU a l'estètica contemporània, atès que és la que permet d'interrompre l'hegemonia del binomi bellesa-harmonia que havia propiciat l'estètica anterior. Més enllà de la caracterització psicològica que Kant hi associa (paralització de les energies vitals i el seu posterior desbordament, temor reflexiu), el plaer negatiu és el plaer de la discòrdia de les facultats, de la inquietud, de l'esforç frustrat però constant de la imaginació per adequar-se a la idea de la raó, esforç que conflueix en el sentiment de possessió d'una raó pura, il·limitada i autònoma,⁶⁵ respecte a la qual tot allò que pertany a la natura resulta petit. El nostre ànim es fa així conscient del sentiment moral, i de la seva superiori-

63. Cf. § 23.

64. Cf. § 23.

65. Cf. §§ 25 i 27.

tat respecte a la natura.⁶⁶ El sublim apunta estèticament al bé moral,⁶⁷ que, com s'ha pogut comprovar, als paràgrafs dedicats al sublim s'utilitza com un simple punt de partida per catapultar (com farà igualment el final de la «Dialèctica transcendental»; cf. l'apartat 4.5. d'aquesta introducció) l'apreciació estètica cap a l'àmbit de la moralitat i l'hegemonia de la raó pràctica.

4.3. La primera part de la «Deducció dels judicis estètics purs»: la segona construcció de la intersubjectivitat estètica (§§ 30-42)

La deducció dels judicis estètics purs és referida als objectes de la natura, i «no pot ser aplicada a allò que en ella anomenem sublim, sinó únicament al bell» (§ 30). D'altra banda, els seus continguts enllacen d'una manera sorprenent amb els treballats per Kant a la segona i la quarta definició del bell, i s'han d'entendre com una continuació d'aquests, desenvolupats, ara, des de quelcom que es podria designar com la crítica transcendental del gust. De fet, es recomana la lectura de la deducció a continuació de la de les quatre definicions, tot i que això pot causar una certa fatiga en el lector, a causa de la repetició extremament insistent dels continguts.

Així, la deducció és requerida per Kant per donar legitimitat a l'exigència de validesa universal subjectiva de la segona definició del bell, així com a la necessitat exem-

66. Cf. §§ 28 i 29.

67. Cf. «Nota general sobre l'exposició dels judicis estètics reflexius», després del § 29.

plar de la quarta definició;⁶⁸ altrament dit, ha de ser considerada com la continuació de la construcció de la intersubjectivitat estètica. Les respectives i complementàries peculiaritats d'aquesta validesa i d'aquesta necessitat comporten certs aclariments que es vertebren ara a partir de les preocupacions de la crítica de gust. Certament, tal com Kant havia advertit al pròleg, la primera part de la KU, presentada com una «investigació sobre la facultat del gust entesa com a facultat de jutjar amb disposició estètica», no es construeix «en termes de formació i de cultiu del gust [...], sinó únicament amb un propòsit transcendental».⁶⁹ La preocupació per la crítica de gust en el sentit en què s'estava desenvolupant ja a l'època de Kant es fa present únicament als paràgrafs 33 i 34, que denoten, per què no dir-ho, un cert emperesiment que desplaça ràpidament el problema cap als terrenys més coneguts de la crítica transcendental.

Atès que ni la validesa universal subjectiva ni la necessitat exemplar poden tenir una base demostrativa, la legitimitat només els pot venir donada per la reflexió del subjecte sobre el seu propi sentiment de plaer o de desplaer,⁷⁰ sentiment que, com hem vist, es fa comunicable gràcies al principi de la finalitat estètica i subjectiva, el qual recolza en el joc lliure de la imaginació i de l'enteniment. Entre tots els judicis, és el judici de gust el que es construeix a partir d'aquest principi, tal com s'ha esgri- mit en la tercera definició; aquest és el motiu pel qual «el principi del gust és el principi subjectiu de la facultat de

68. Cf. §§ 30-32.

69. Cf. Pròleg, p. 98.

70. Cf. § 35.

jutjar en general».⁷¹ Altrament dit, i aquest és un dels moments culminants de la KU: la intersubjectivitat que pressuposa el judici de gust, com a exigència de validesa universal del sentiment de plaer que s'hi formula,⁷² que pressuposa la coincidència en els subjectes que judiquen de les facultats implicades i de la seva dinàmica segons el principi de la finalitat subjectiva i estètica,⁷³ és allò que possibilita un coneixement en general.

Evidentment, Kant no disposava, encara, del terme *intersubjectivitat*, però el perfil transcendental del seu *sentit comú*, tal com s'esgrimeix en la deducció, s'hi acostava tant com l'anacronisme permet, tal com mostren aquestes paraules: «Sota la designació de *sensus communis* cal entendre la idea d'un sentit *comunitari*, és a dir, la idea d'una facultat d'apreciar que en la seva reflexió tingui present en el pensament (*a priori*) el mode de representació de tots els altres per tal de derivar el seu judici, *per dir-ho d'alguna manera*, cap a la raó humana global, i per eludir així la il·lusió produïda per condicions subjectives privades, que fàcilment podrien interpretar-se com a objectives, i que exerciria sobre el judici una influència nefasta» (§ 40). En aquest sentit el gust és, en si mateix, «una espècie de sentit comú» (ib.), i esdevé la facultat d'apreciar les fites de la comunicabilitat i, consegüentment, de la sociabilitat.⁷⁴

71. Aquest és el títol del § 35.

72. Cf. § 37.

73. Cf. § 39.

74. Cf. § 41.

4.4. La segona part de la «Deducció dels judicis estètics purs»: l'art i les belles arts (§§ 43-54)

Els paràgrafs dedicats a les belles arts en la KU, plantats al bell mig de la «Deducció dels judicis estètics purs» amb una arquitectònica simplement aparent, poden dividir-se en dos grups: els que tracten d'establir l'especificitat de les belles arts (§§ 43-45) i els que les defineixen a través de l'estudi del seu creador, val a dir, del geni (§§ 46-50). Els dos grups se situen en el punt de vista de l'artista i tenen, encara i com passarà fins a la fi del segle XIX, una concepció de les arts indissolublement lligada al vell lema horacià *ut pictura poiesis*.⁷⁵ Els paràgrafs 51-54 estan dedicats a una sistematització i una jerarquització de les belles arts profundament deutores de la seva època.

Per a Kant, l'art en general es diferencia de la natura perquè és una habilitat humana que resulta de la llibertat i perquè «la causa que l'ha produït ha pensat un fi que ha determinat la forma de l'objecte».⁷⁶ La conjunció d'aquestes dues peculiaritats és la que, al seu torn, el distingeix de l'artesania, que és comercial, qüestió que anul·la tota possibilitat del joc lliure de les facultats que, malgrat les constriccions tècniques, que són imprescindibles, es dona en la producció de les belles arts.

Més interessant per al conjunt de la KU és la diferència que s'estableix entre l'*art estètic* i l'*art mecànic*. El darrer és aquell que, «en conformitat amb el coneixement d'un objecte possible, només executa les accions exigides

75. «La poesia és com la pintura», és a dir, aquesta darrera és narrativa.

76. § 43. Cf. també § 45.

per fer-lo real» (§ 44), és a dir, determina la forma de l'objecte bàsicament en funció del seu fi, com, per exemple, en el cas d'un cert tipus d'arquitectura i d'un cert tipus de disseny. Aquesta és la concepció clàssica de l'art, entès com un conjunt de regles teòriques que s'apliquen a una pràctica.⁷⁷ El correlatiu de l'*art mecànic* és, segons Kant, l'*art estètic*, que és aquell que té com a fi immediat el sentiment de plaer, i que es dividirà en l'*art agradable*, que té com a fi que el plaer acompanyi les representacions com a simples *sensacions*, i l'*art bell*, el fi del qual serà que el plaer acompanyi les representacions com a *modes de coneixement*, aspecte fonamental per desmentir el mal atribuït *esteticisme* de la filosofia de l'art kantiana. Certament, el sentiment de plaer vinculat a l'art bell serà, tant en el cas de l'artista com en el de l'espectador, el de la reflexió i del sentiment de llibertat que es donen en el joc lliure de les facultats de conèixer, no comprimides per la determinació del concepte ni per la regulació del fi; reflexió i llibertat disposaran l'ànim a la intersubjectivitat, ara amb referència a una obra de l'art bell.⁷⁸

Que l'acció productiva de l'art bell i la seva recepció s'expliquin a través del plaer que provoca el joc lliure de les facultats del coneixement en la seva reflexió no exigeix de recordar que, en tant que és art, és sempre intencional, és a dir, tindrà un fi preestablert pel seu creador;⁷⁹ aquest fi haurà d'influir, mediatament, en el judici que es faci sobre l'obra. Ara bé, la diferència entre l'art

77. Cf. Aristòtil, *Metafísica* I, 980b-982b, i *Ètica nicomaquea* IV, 1139 b 13.

78. Cf. §§ 44 i 45.

79. Cf. § 48.

mecànic i l'art bell és que aquest, tot i ser intencional, té l'aparença de no ser-ho, *com si* fos un producte de la natura.⁸⁰

I és que, en un cert sentit, l'art bell és un producte de la natura, atès que l'artista que produeix obres que són jutjades belles ha de disposar de *geni* (com a talent productiu que és donat a alguns artistes de forma privilegiada per la natura), de *tècnica* i de *gust* (com a facultat apreciativa que, tot i que també és innata, no es pot exercir sense la cultura). Aquest és el motiu pel qual, en la creació d'una obra d'art, el gust ha de tenir prioritat respecte al geni, atès que és el seu *cultiu* allò que permet l'aprovació durable i general de l'obra i la seva *exemplaritat*.⁸¹

La concepció de les belles arts, a diferència de les que Kant ha designat com a *arts mecàniques*, fa que, mentre que aquestes es defineixen pel coneixement teòric que s'aplica a una pràctica, és a dir, com a conjunt de regles, en aquelles la regla sigui donada per la natura, perquè el geni és precisament un *talent*, és a dir, un do natural, i per tant no es pot ensenyar, sinó que només es pot transmetre a través de l'*exemplaritat*. El fet que el geni depengui prioritàriament de la natura i no de la cultura fa que sigui *original*, que no pugui ser imitat, sinó simplement que sigui «exemplar» respecte als altres artistes, que no pugui donar raó del seu propi talent ni utilitzar-lo d'una manera programàtica, sinó únicament per inspiració.⁸² Aquesta respon a una llibertat que, almenys inicial-

80. Cf. §§ 45 i 47. Aquest text s'inspira en la màxima d'origen aristotèlic «l'art com la natura i la natura com l'art»; cf. Aristòtil, *Física* II 8, 199 a 1 (text citat com a epígraf d'aquesta introducció).

81. Cf. § 50.

82. Cf. § 46.

ment, no és moral, sinó estètica i transcendental: es tracta del joc lliure de la imaginació, de l'enteniment, de l'*esperit* i del gust (com a facultat de jutjar referida a les obres d'art), un joc lliure que s'ha d'entendre com l'esdeveniment de la *finalitat sense fi* en el subjecte creador, que es *comunica* al receptor, en el qual esdevindrà, igualment, un joc lliure de facultats que serà configurat per la dinàmica de la intersubjectivitat.

La facultat responsable en últim terme d'aquest joc comunicatiu és l'*esperit*, que sembla l'única que pot ser referida amb exclusivitat al procés artístic. L'*esperit* (*Geist*) és un principi vivificador de l'ànima que estimula el joc lliure de les facultats i que, per tant, activa la finalitat sense fi, és a dir, activa el plaer en la reflexió. S'ha d'entendre com «la facultat de presentació d'idees estètiques»,⁸³ que es distingeixen de les de la raó pel fet que una idea estètica és una idea de la imaginació, que fa «pensar molt sense que, tanmateix, cap pensament determinat, val a dir, cap *concepte*, pugui resultar-li adequat ni, consegüentment, cap llenguatge pugui abastar-la ni fer-la intel·ligible» (§ 49). El món de les idees estètiques és, en altres termes, el *món dels possibles*, el món de l'indicible, del suprasensible, que, d'alguna manera, pren forma a través de les belles arts.

Aquest és, segurament, un dels moments més interessants de la KU, almenys amb referència a la història de l'estètica. Certament, les obres d'art (avui no necessàriament belles, però sí lúcides, solvents, fructíferes, sòlides) «vivifiquen l'ànima», és a dir, susciten una *activitat* en l'espectador, sigui de pensament, d'emoció, de record, de pro-

83. § 49. Cf. la «Nota II» al § 57.

jecció..., que no és mai reductible a una sola fórmula perfectament delimitada. Des d'aquesta perspectiva, el criteri per jutjar una obra d'art serà «la cultura que procuren a l'ànim» i «l'expansió de les facultats que, en la facultat de jutjar, han de confluïr cap al coneixement» (§ 53).

L'estudi transcendent de les belles arts⁸⁴ és utilitzat per Kant per fornir una proposta d'esdeveniment de la finalitat estètica i subjectiva,⁸⁵ a la qual està dedicada, com s'ha vist, la primera part de la KU. Aquesta proposta, tal com ha proposat aquest apartat, gira a l'entorn del sentiment de plaer i d'una incipient però gens tímida llibertat estètica, basada en el joc lliure de les facultats del coneixement.

4.5. La «Dialèctica de la facultat estètica de jutjar»: la bellesa com a símbol de la moralitat (§§ 55-60)

La dialèctica de la primera part de la KU és un text que, igual que el de la deducció, reprèn els continguts de les quatre definicions del bell i repeteix obstinadament alguns dels seus aspectes.

84. L'acostament de Kant a les belles arts no està en contradicció amb certes afirmacions poc magnànimes i una mica esquerpes —amb seguretat degudes a la manca d'hàbit de recepció artística de l'autor— que Kant fa respecte a aquest tema (cf. el § 42), ni amb el privilegi que al llarg de tota l'obra es dona a la forma natural davant l'artificial, atès que aquesta qüestió depèn, simplement, de la mentalitat de l'època.

85. És per això que en la «Dialèctica» de la primera part de la KU s'afirma: «En les belles arts, el principi de l'idealisme de la finalitat [al qual es dedica aquesta part de la KU] resulta encara més clarament cognoscible [que en la natura]» (§ 58).

L'emplaçament de la dialèctica al final de la primera part de la KU resulta adient, en tant que a més de respondre a la disposició crítica habitual servirà, juntament amb la doctrina del sublim, d'enllaç amb la segona part, atès que tracta de la facultat reflexiva de jutjar des del punt de vista de la relació amb la raó.

L'antinòmia que presenta la dialèctica amb referència al principi del gust es planteja a l'entorn de la intervenció del concepte i dels graus d'intersubjectivitat. Es formula de la manera següent:

«1. *Tesi*. El judici de gust no es fonamenta en conceptes, atès que, si ho fes, es podria disputar sobre aquesta qüestió (és a dir, decidir segons proves).

»2. *Antítesi*. El judici de gust es fonamenta en conceptes, atès que, si no ho fes, no podríem ni tan sols —prescindint de les seves variants— discutir sobre aquesta qüestió (és a dir, pretendre l'aprovació necessària d'altri respecte a aquest judici)» (§ 56).

La ubicació de l'antinòmia en el conjunt de la primera part de la KU fa que el lector ja sàpiga que la formulació de la tesi és, segons la segona i la quarta definició del bell, correcta. L'antítesi és més problemàtica, atès que es vincula la necessitat del concepte a la pretensió d'aprovació universal. L'habilitat de Kant en proposar ambdues és notable, atès que s'està preparant el terreny per ampliar l'àmbit del límit establert a l'apèndix de la «Dialèctica transcendent de la KrV» (que, com s'ha indicat, ja suposava una dilatació sorprenent respecte als límits crítics per a una metafísica establerts al llarg de l'obra) fins a convertir-lo en un continu que vincula l'àmbit del sensible amb el del suprasensible.

La solució a l'antinòmia del gust i l'establiment d'a-

quest continu s'aconsegueixen gràcies a la precisió que el concepte que intervé en el judici de gust no és el de l'enteniment, sinó el de la raó. Certament, la finalitat estètica i subjectiva, com a «concepte indeterminable i inepte per al coneixement» exigint per la raó, fa que l'antinòmia del gust hagi de reformular-se, en referència a la tesi, així: «El judici de gust no es fonamenta en conceptes *determinats*», sinó en una idea de la raó i, com a tal, transcendent i regulativa; i, en referència a l'antítesi: «El judici de gust es fonamenta certament en un concepte, però en un concepte *indeterminat* (és a dir, sobre el concepte d'un substrat suprasensible dels fenòmens)» (§ 57).⁸⁶ Arribem aquí a un dels punts culminants de la primera part de la KU, que ultrapassa definitivament els límits crítics establerts a la KrV. Així, la finalitat estètica i subjectiva, com a principi del judici reflexiu i idea exigida per la raó, recolza en la pressuposició crítica del substrat suprasensible dels fenòmens. El suprasensible esdevé, des d'aquesta perspectiva, «el punt d'unió de totes les nostres facultats *a priori*» (§ 57), la concordança de les quals, entre elles i amb l'objecte, i per tant entre llibertat i natura, ha de ser el fi últim pressuposat per a la naturalesa humana, que té com a característica principal la comunicabilitat.⁸⁷

La «Dialèctica de la facultat estètica de jutjar» estableix definitivament la finalitat estètica i subjectiva com a principi transcendental de la facultat reflexiva de jutjar, ampliant així els límits crítics establerts a l'estètica transcendental de la KrV, constituïts bàsicament per la idealitat de l'espai i el temps. Ara, en el decurs de tota la pri-

86. Vegeu també § 49.

87. Cf. «Nota I» i «Nota II» al § 57.

mera part de la KU, s'ha afegit la idealitat de la finalitat estètica i subjectiva,⁸⁸ que es proposa com a principi únic de la facultat estètica de jutjar.⁸⁹ És així que la *mirada estètica* ja no suposa únicament, com en la KrV, la configuració dels objectes com a fenòmens, sinó a més el *com si* de l'adequació d'aquests fenòmens a les facultats de conèixer, pressuposició que dona lloc, en la comprensió reflexiva de la forma (sigui natural o artística), al sentiment de plaer en la reflexió i a la pressuposició del suprasensible com a fonament darrer de la humanitat.⁹⁰

En els dos últims paràgrafs de la dialèctica de la KU (§§ 59 i 60) Kant va més enllà de la proposta de la bellesa com una precomprensió reflexiva de la forma i com un sentiment de plaer, per proposar-la com un símbol de la moralitat per un procediment analògic; així, els objectes que són contemplats estèticament «susciten sensacions que contenen alguna cosa anàloga a la consciència d'un estat d'ànim produït pels judicis morals» (§ 59). Certament, el sentiment estètic i l'estat d'ànim moral tenen una afinitat difícilment obvia, que ha anat adoptant diverses perspectives al llarg de la història de l'estètica i que probablement es concentri al voltant de la *llibertat* (estètica i moral). Plantejar aquesta afinitat en termes d'*analogia* o d'acostament simbòlic, tal com fa Kant, sembla la millor de les propostes. Així, un cop el subjecte que mira estèticament se situa en la precomprensió reflexiva de la for-

88. Kant utilitza l'expressió «estètica transcendental de la facultat de jutjar» a la «Nota general sobre l'exposició dels judicis estètics reflexius», que segueix al § 29.

89. Cf. § 58.

90. Cf. § 58.

ma i en l'exigència de la validesa universal del seu plaer, «la facultat de jutjar es veu a si mateixa referida a alguna cosa en el subjecte mateix i fora d'ell, quelcom que no és ni natura ni llibertat, però que, tanmateix, està vinculat al fonament d'aquesta darrera, val a dir, al suprasensible, en el qual la facultat teòrica s'enllaça amb la pràctica d'una manera comuna per a tots i, alhora, desconeguda» (§ 59). Estem en l'àmbit del coneixement per analogia o del coneixement simbòlic, que és l'únic que serveix quan el coneixement teòric (mecanicista o teleològic) ja no pot anar més enllà dels seus propis límits. Així, quan Kant afirma que «el bell és un símbol del bé moral» està transgredint aquests límits i, en virtut de l'afinitat enunciada més amunt, estableix una relació entre «bell» i «bé moral» segons la qual «quelcom bell» és un «símbol per a la reflexió» sobre el bé moral, i el gust pot ser entès com una «facultat d'apreciació de la sensibilització de les idees morals». Finalment, la crítica retroba, en una reformulació en clau transcendental de la vella *kalokagathía*, quelcom que potser pot sorprendre el lector contemporani. Tanmateix, l'exercici kantian s'ha d'entendre com un pas més en la dinàmica transcendental: un cop establert que la bellesa no és una propietat de les coses sinó una activitat del subjecte (la precomprensió reflexiva de la forma i el sentiment de plaer de la comunicabilitat humana), es pot afirmar alguna cosa més? La resposta a aquesta pregunta només es pot trobar en el terreny vacil·lant de l'analogia, on la decisió per la traducció simbòlica implica una presència molt rotunda de l'autor, en aquest cas algú que sempre va donar primàcia a la raó pràctica davant la teòrica.

5. La facultat teleològica de jutjar

La «Dialèctica» de la primera part de la KU, així com l'analítica del sublim, preparen, com s'ha dit, el lector per al que es trobarà a la segona part, la transició del món dels fenòmens cap al suprasensible. El recorregut d'aquest traspàs és el d'una teleologia que fa avançar el camí iniciat a la primera part, que aconseguia establir l'idealisme de la finalitat estètica i subjectiva, cap a la idealitat de la finalitat real i objectiva, i que conflueix en una teologia que intenta trobar el seu lloc en una crítica que ha estès els seus dominis fins a terrenys que, fins ara, romanien vedats.

Recordem que l'objectiu de la facultat teleològica de jutjar serà presentar, a través de la imaginació, una intuïció al concepte d'un fi i que, per aquest motiu, tot i que no està immediatament vinculada al sentiment de plaer, continua sent reflexiva, per més que sigui conceptual; ara bé, el concepte que aquí entra en joc no és el del judici determinant (és a dir, no es tracta de la categoria), sinó un concepte de la raó que actua com a regulador del coneixement teòric de la natura; és el concepte de *fi* i, en darrer terme, el de *fi final*.

5.1. L'«Analítica de la facultat teleològica de jutjar» (§§ 62-68): el canvi en la concepció de la natura

Tal com s'ha indicat més amunt, la KU treballa amb una noció de *natura* diferent de la proposada a la KrV: mentre que aquesta la considera des de la concepció mecanicista, a la KU la natura es converteix en un *tot orgànic*. El pas de la mirada estètica a la mirada teleològica de la *na-*

tura està exposat d'una manera meravellosament sintètica en el § 23 (per tant, encara dins la primera part de la KU):

«La bellesa natural autònoma ens descobreix una tècnica de la natura que la fa representable com un sistema segons lleis. No som capaços de trobar el principi d'aquestes lleis en tota la nostra facultat de l'enteniment. Aquest principi és la finalitat que concerneix l'ús de la facultat de jutjar amb referència als fenòmens, de tal manera que aquests no només han de ser apreciats com a fenòmens que pertanyen a la natura en el seu mecanisme sense fi, sinó també com a fenòmens que pertanyen a l'analogia de la natura amb l'art. Així, si bé la finalitat no amplia, certament, el nostre coneixement dels objectes de la natura, sí que, tanmateix, amplia el nostre concepte de la natura: transmuta el concepte de simple mecanisme en el concepte de natura com a art, transmutació que convida a aprofundir les investigacions sobre la possibilitat d'aquesta forma.»

La mirada estètica (en el text: «la bellesa natural autònoma»), en la seva precomprensió reflexiva de la forma, estimula la pregunta per la situació d'aquesta forma respecte a les altres, i és en aquest sentit que «fa representable (la natura) com un sistema segons lleis», és a dir, que es transforma en una mirada teleològica. Aquesta, basada en la noció de *causa final*,⁹¹ «no amplia, certament, el nostre coneixement dels objectes de la natura» (com fa la causa eficient, que és la que actua en la concepció mecanicista), però sí que «amplia el nostre concepte de la natura» fent que ultrapassi les limitacions del me-

91. Cf. §§ 61 i 65.

canicisme per ser entesa com a «art», segons la més estricta fidelitat a la tradició aristotèlica.⁹² Es tracta aquí, evidentment, de l'antiga concepció de l'art, i no de la nova concepció de les *belles arts* tal com Kant les estudia als §§ 43-54. Precisament, la concepció de la natura com a art es basa en allò que l'estudi de l'apreciació de les *belles arts* s'escarrassava a deixar de banda: la noció de la *intencionalitat*.⁹³ Aquesta noció, si és aplicada a la *natura* com a *obra de l'art*, s'ha de situar *fora* de la natura i, per tant, més enllà de la física i de l'àmbit de la facultat determinant del judici; es tracta d'una noció estrictament *metafísica*. Així, en la natura entesa com a obra d'art cada forma s'entén com una part del tot i assolix la seva funció gràcies al seu fi, que és determinat per una *intenció* que només es pot formular com a idea regulativa⁹⁴ a través del *com si*.

Ara bé, el model teòric de l'art com a *téchne* és imperfecte, perquè no explica l'*autogeneració* de la natura.⁹⁵ És per aquest motiu que, pel que fa a aquesta qüestió, Kant amplia la noció d'intencionalitat que articula la concepció teleològica de les formes naturals transmutant la causa eficient en causa *sobrenatural*⁹⁶ responsable de l'autogeneració de les formes naturals segons la causa final. Aquest és el motiu de la derivació de la segona part de la KU cap a la teologia, i allò que fa que el que havia

92. Sobre la inspiració aristotèlica d'aquest text podríem repetir el que diem en la nota 80.

93. Cf. §§ 42, 65 i 68. Cf. també el § 78, on s'utilitza l'expressió «tecnicisme intencional».

94. Cf. §§ 66 i 67.

95. Cf. § 65.

96. Cf. § 68.

de ser un canvi de concepció de la natura que atorgués a la metafísica un veritable poder sobre la ciència mecanicista acabi deixant-se anar en l'opacitat del suprasensible, que com a tal havia de romandre, segons les exigències de la KrV, en el més discret dels silencis.

5.2. La «Dialèctica de la facultat teleològica de jutjar»
(§§ 69-78): la ruta de la teleologia crítica
a la teologia crítica

Com en el cas de la «Dialèctica» de la primera part de la KU, el que es proposa a la de la segona part és examplar els límits crítics establerts a la KrV, vàlids únicament per a una concepció mecànica de la natura. Ara bé, si la dialèctica de la primera part considerava sobretot la vinculació del sensible amb el suprasensible, la de la segona considerarà el principi de la idealitat de la finalitat des de la perspectiva de la categoria enunciada en l'apartat anterior, la de la *intencionalitat*, i adobarà el terreny que s'incorporarà a la metafísica crítica en la «Metodologia» de la segona part.

La «Dialèctica de la facultat teleològica de jutjar» és un text de molta solidesa, que revisa (i repeteix a bastament) les tesis principals de la «Introducció» a la KU, que, recordem-ho, tenien una relació directa amb l'«Apèndix» de la «Dialèctica transcendental» de la KrV. Així, els paràgrafs 69-78 de la KU han de ser considerats com aquells que aconseguen establir el continu entre l'àmbit del sensible i el del suprasensible, això sí, des de la més rigorosa contenció, imposada pel *com si* i per la reiteració que ens trobem en el terreny de la facultat refle-

xiva (i, per tant, no determinant) de jutjar i de l'ús exclusivament regulatiu del principi de la idealitat de la finalitat, que ha d'entendre's, des d'aquesta perspectiva, *només* com una *màxima* (és a dir, un principi subjectiu)⁹⁷ que pretén, únicament, un coneixement *coherent* de la natura.⁹⁸

La tesi i l'antítesi de la «Dialèctica de la facultat teleològica de jutjar» acaren la concepció mecànica i la concepció teleològica o orgànica de la natura. Ara bé, Kant mostra que aquestes dues concepcions no tenen per què oposar-se, atès que tenen la mateixa base comuna: la natura és un conjunt de fenòmens sota el qual es pressuposa un substrat suprasensible.⁹⁹ De fet, la concepció teleològica de la natura haurà d'incorporar-se al sistema únicament en aquell moment en què la mecànica no pugui anar més enllà (amb referència a les lleis particulars); aquest serà el moment en què la metafísica podrà continuar la tasca de la física. És aleshores que la metafísica haurà de recórrer a l'explicació teleològica, i a una «causa del món que actui segons fins (intelligent)» (§ 71),¹⁰⁰ en analogia amb la causalitat i amb la intencionalitat que l'artesà confereix a la seva obra.¹⁰¹ És d'aquesta manera que el sistema crític incorpora a la concepció orgànica de la natura «un enteniment superior que és concebut com a causa del món» (§ 73), incorporació que només es pot donar en termes de màxima heurística,¹⁰² transcenden-

97. Cf. § 69.

98. Cf. § 70.

99. Cf. § 78.

100. Cf. § 75.

101. Cf. §§ 72, 74 i 75.

102. Cf. § 78.

tal¹⁰³ i necessària per a la nostra raó, però mai en termes de principi constitutiu, sinó amb validesa simplement regulativa.¹⁰⁴ Aquest enteniment respon a «l'exigència incessant de la nostra raó d'admetre quelcom (el fonament originari) en tant que existent necessàriament i incondicionalment» (§ 76), exigència de la raó que esdevé *només* això, una *exigència* d'adequació de la producció de la natura amb la facultat reflexiva de jutjar.¹⁰⁵

Així doncs, la crítica admet que «la teleologia només pot donar acabament a les explicacions de les seves recerques amb una teologia» (§ 76), que haurà de ser proposada, consegüentment, com una teologia que s'hauria de designar com a *exclusivament regulativa*, és a dir, crítica.

5.3. La «Metodologia de la facultat teleològica de jutjar» (§§ 79-91): l'hegemonia de la raó pràctica en la facultat teleològica de jutjar

En la primera part de la KU l'hegemonia de la raó pràctica es trobava, tal com s'ha assenyalat (vegeu l'apartat 4.2. d'aquesta introducció), a l'«Analítica del sublim»; en la segona part s'esdevé a l'«Apèndix a la Dialèctica de la facultat teleològica de jutjar», el qual, com la primera part, exposa la «Metodologia de la facultat teleològica de jutjar», però que ara creix considerablement.

El plantejament de la concepció orgànica de la natura necessita, per poder cloure l'encadenament de les

103. Cf. §§ 75, 77 i 78.

104. Cf. § 78.

105. Cf. § 77.

causes finals, la pressuposició d'un *fi final* que permeti de tancar el sistema «per dalt». L'estatut gnoseològic d'aquest *fi final* només pot ser, des de la perspectiva crítica, el de la seva vinculació més estricta a la facultat reflexiva de jutjar.¹⁰⁶

L'«Apèndix» es construeix com la recerca d'aquest *fi final*, que s'omple de contingut, d'una banda, amb els ideals més genuïns de la Il·lustració, i d'una altra, amb la inclusió irrevocable de la teologia en la metafísica.

Així doncs, el *fi* últim de la creació serà l'ésser humà, que és l'únic que pot construir, com a animal *racional*, un sistema de fins que han d'estar vinculats, per *exigència* de la nostra raó, al substrat suprasensible.¹⁰⁷ Des de la perspectiva més il·lustrada, aquest *fi final* es concretarà en la felicitat i en la cultura de l'ésser humà (amb una prioritat per les arts i les ciències), en la societat civil, en el cosmopolitisme...; en definitiva, en la civilització.¹⁰⁸ Ara bé, considerar l'ésser humà com a ésser civilitzat no vol dir, necessàriament, considerar-lo moralment. I la designació de l'ésser humà com el *fi final* ha de preveure obligatòriament aquesta dimensió,¹⁰⁹ atès que és l'única que li pot donar autoritat i que portarà a incloure en el sistema un *fi suprem*, que serà el *bé suprem*; estem, doncs, en els dominis exclusius i expansius de la raó pràctica.¹¹⁰ És aquí on s'ha de trobar la legislació incondicionada que concerneix els fins,¹¹¹ i que, per tant i finalment, clou el sis-

106. Cf. § 82.

107. Cf. § 82.

108. Cf. § 83.

109. Cf. § 86.

110. Cf. § 88.

111. Cf. §§ 84, 86 i 87.

tema. Així doncs, el fi últim de la natura serà l'èsser humà sotmès a lleis morals, tesi que serà repetida a l'«Apèndix» com si es tractés d'un mantra. Ara bé, l'argumentació no acaba aquí. Certament, segons el procediment habitual de la KU, un fi depèn d'una intenció, és a dir, d'una intel·ligència. El fi suprem no podria dependre d'una altra intenció que no fos la que s'ha establert a la «Dialèctica» de la segona part, que ara s'incorpora al sistema, no només com una intel·ligència legisladora de la natura, sinó «com a autoritat legisladora en un regne moral de fins» (§ 86), que, des d'aquesta perspectiva, ja pot prendre, amb tota la rotunditat, el nom de «Déu».¹¹² Així, l'existència de Déu s'enquibeix en el sistema crític com una màxima que vincula la facultat de jutjar amb la raó pràctica, i ho fa com el darrer principi necessari racionalment, perquè el sistema teleològic sigui un sistema que trobi la seva cloenda, tal com s'ha tractat de demostrar en aquesta introducció, en l'analogia de la natura amb la noció tradicional d'art.¹¹³

Des d'aquesta perspectiva, «Déu, llibertat i immortalitat de l'ànima», com a idees de la raó, són els problemes vers la solució dels quals tendeixen totes les disposicions de la metafísica, en tant que són el seu darrer i únic fi» (§ 91).

JÈSSICA JAQUES PI
Gósol, 22 d'abril de 2004

112. Cf. § 88.

113. Cf. § 87.

NOTA SOBRE AQUESTA EDICIÓ

La *Kritik der Urteils kraft* va ser publicada el 1790 a Berlín i Libau per Lagarde i Friederich, i se'n van fer en vida de l'autor dues edicions més, publicades a Berlín per Lagarde el 1793 i el 1799, a part de tres reimpressions, el 1792, el 1794 i el 1797. La segona edició introdueix petites modificacions, generalment en forma d'afegitó (alguna vegada, que s'indica en el lloc oportú, en forma de nota al peu relativament extensa). La tercera és pràcticament idèntica a la segona. La traducció catalana incorpora les modificacions introduïdes per Kant després de la primera edició, tal com les recull l'edició de Karl Vorländer a Felix Meiner Verlag, que ha estat contrastada amb la de Wilhelm Windelband a l'Acadèmia Alemanya de Ciències (vegeu la bibliografia). Figuren al marge de l'edició catalana la paginació de l'edició de 1793 (en rodó) i la del volum V de l'Acadèmia (en cursiu), que són les que serveixen habitualment de referència.

Les notes introduïdes amb asterisc són de Kant, mentre que les numerades són de la curadora de l'edició.

La cursiva en el text kantià reproduceix els subratllats de l'original, a vegades allunyats dels criteris actuals.

La traductora ha procurat mantenir per a cada mot alemany el mateix mot català. El lector trobarà al final del llibre un índex d'equivalències amb la correspondència terminològica dels mots fonamentals entre les dues llengües.

El treball de traducció i d'edició de la *Crítica de la facultat de jutjar* no hauria estat possible sense el suport i l'ajuda inestimables de Remei Capdevila, Pilar Esteve, Marta Tafalla, Jordi Ibáñez, Pere Lluís Font, Miquel Molins, Josep Montserrat, Joan Rovira i Gerard Vilar. A elles i a ells el meu agraïment més profund.

J. J. P.

CRONOLOGIA

VIDA I OBRA

HISTÒRIA I CULTURA

1724: (22 d'abril) Naixement d'Immanuel Kant a Königsberg, capital de la Prússia Oriental (avui Kaliningrad, en territori rus). Fou el quart dels onze fills d'un matrimoni modest, format per Johann Georg Kant, baster, i Anna Regina Reuter, els quals li donaran una educació de caire pietista.

1725:

Mort de Pere el Gran de Rússia. Vico: *Principi di una scienza nuova intorno allà natura delle nazioni*. Hutcheson: *An Inquiry into the Original of our Ideas of Beauty and Virtue*.

1726:

Swift: *Gulliver's travels*.

1727:

Mort de Newton.

VIDA I OBRA

- 1728:
- 1729:
- 1730-32: Assisteix a l'escola de l'Hospital, al raval de la ciutat.
- 1732-40: Estudia al *Collegium Fridericianum*, dirigit per Franz Albert Schultz, pietista, predicador a la cort, professor de teologia a la universitat i amic de la família, el qual exercirà sobre ell una influència decisiva. Hi adquirirà un bon coneixement dels autors llatins.
- 1732:
- 1733:
- 1733-38:

HISTÒRIA I CULTURA

- Wolff comença la publicació de les *Opera latina*. Hutcheson: *Essay on the Nature and Conduct of the Passions and Affections*.
- J. S. Bach: *Passió segons sant Mateu*.
- Berkeley: *Alciphron*. Mandeville: segona part de *The Fable of the Bees*.
- Pope: *An Essay on Man*.
- Guerra de Successió de Polònia.

VIDA I OBRA

1734:

1735:

1736:

1737: Mort de la mare de Kant.

1739:

1740:

HISTÒRIA I CULTURA

- Berkeley: *The Analyst*. Montesquieu: *Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains*. Voltaire: *Lettres philosophiques*.
- Linné: *Systema naturae*.
- Butler: *The Analogue of Religion* i *Dissertation of the Nature of Virtue*.
- Baumgarten: *Metaphysica*. Hume: *A Treatise of Human Nature*.
- Mort de Frederic Guillem I, l'anomenat «Rei Sergent», que havia succeït el 1713 el primer rei de Prússia, Frederic I, i que convertí l'antic ducat en un estat centralitzat, militarista i burocràtic. El succeeix Frederic II el Gran, el qual esdevindrà un dèspota il·lustrat i farà de Prússia una potència europea, cosa que donarà lloc a l'anomenat dualisme austroprussià. Mort de l'emperador Carles VI:

1740-46: Estudia a la Universitat de Königsberg (Albertus-Universität) matemàtiques, ciències naturals i filosofia. També assisteix a les classes de teologia de Schultz, però abandona aviat la idea familiar de preparar-se per a pastor i vol ser professor de ciències. Viu fora de la família i es guanya la vida donant classes particulars. La màxima influència rebuda en aquest període és la del wolffià Martin Knutzen, que li ofereix la seva amistat i li obre la seva biblioteca. Knutzen, a més d'ensenyar-li la filosofia de Leibniz i de Wolff, completa la seva formació matemàtica i li descobreix Newton.

l'adveniment de Maria Teresa d'Àustria ocasionarà la Guerra de Successió. Brucker comença la publicació de la *Historia critica philosophiae*.

1740-48:

Guerra de Successió d'Àustria, dita de la Pragmàtica Sanció.

1742:

Händel: *El Messies*.

1743:

Crusius: *De usu et limitibus principii rationis determinantis, vulgo sufficientis*.
D'Alembert: *Traité de dynamique*.

1744:

Berkeley: *Siris*. Naixement de Herder.

1746: Mort del pare de Kant. Aquest plega de la universitat, sembla que sense acabar oficialment els estudis. Escriu el seu primer opuscle: *Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte* («Pensaments sobre la veritable estimació de les forces vives»), que publicarà l'any següent.

Diderot: *Pensées philosophiques*.

1746-55: Es guanya la vida fent de preceptor de diverses famílies sense allunyar-se gaire de la seva ciutat.

- 1748: Montesquieu: *L'esprit des lois*. La Mettrie: *L'homme machine*. Hume: *Philosophical Essays concerning Human Understanding* (títol primer de *An Enquiry concerning H. U.*).
- 1749: Buffon comença la publicació de la *Histoire naturelle*. Naixement de Goethe.
- 1750: Rousseau: *Discours sur les sciences et les arts*. Baumgarten publica el primer volum de l'*Aesthetica*. Mort de J. S. Bach.
- 1751: Klopstock: *Der Messias*. Hume: *An Enquiry concerning the Principles of Morals*. Apareix el primer volum de l'*Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers*, sota la direcció de Diderot i D'Alembert.
- 1753: Lessing: *Das Christentum der Vernunft* («El cristianisme de la raó»).
- 1754: Publica dos articles científics sobre la Terra. Condillac: *Traité des sensations*. Mort de Wolff.

- 1755: Publica la seva obra científica més important: *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels* («Història general de la naturalesa i teoria del cel»); es gradua amb una primera dissertació llatina: *Meditationum quarundam de igne succinta delineatio* (publicada el 1839), i obté l'habilitació per ensenyar com a *Privatdozent* amb una segona dissertació llatina: *Principiorum primorum cognitionis metaphysicae nova dilucidatio*. A partir d'aquest any i fins a la seva jubilació el 1797, farà a la Universitat de Königsberg cursos regulars de les matèries més diverses: matemàtiques, ciències naturals, geografia física, antropologia, lògica, metafísica, teologia natural, ètica, pedagogia, i fins i tot fortificació i pirotècnia.
- 1756: Publica quatre assaigs científics (tres sobre els terratrèmols i un sobre els vents) i sosté una tercera Euler: *Institutiones calculi differentialis*. Rousseau: *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*. Publicació pòstuma del *System of Moral Philosophy* de Hutcheson. Mort de Montesquieu. Terratrèmol de Lisboa.
- Burke: *Philosophical Inquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and the Beautiful*.

dissertació llatina reglamentària, requisit per poder ser proposat professor ordinari: *Metaphysicae cum geometria junctae usus in philosophia naturali, cujus specimen I continet monologiam physicam*. Aspira, sense èxit, a la càtedra de Matemàtiques i Filosofia, que havia deixat lliure Martin Knutzen, mort cinc anys abans.

1756-63:

1757: *Entwurf und Ankündigung eines Collegii der physischen Geographie* («Programa i anunci d'un curs de geografia física»).

1758: *Neuer Lehrbegriff der Bewegung und Ruhe* («Nova concepció del moviment i del repòs»). Aspira, nova-

Guerra dels Set Anys, continuació en certa manera, amb un capgirament de les aliances, de la Guerra de Successió d'Àustria. En el decurs del conflicte, Königsberg és ocupada pels russos (1757-1762).

Quesnay: *Tableau économique*. Rousseau: *Lettre à D'Alembert sur les spectacles*. Helvetius: *De l'esprit*.

ment sense èxit, a la càtedra de Lògica i Metafísica.

1759: *Versuch einiger Betrachtungen über den Optimismus* («Assaig d'algunes consideracions sobre l'optimisme»).

1760: Carta a la mare de Funk: *Gedanken bei dem frühzeitigen Ableben des Herrn Johann Friedrich von Funk* («Pensaments sobre la mort prematura del Sr. J. F. von Funk»).

1761:

1762: *Die falsche Spitzfindigkeit der vier syllogistischen Figuren erwiesen* («La falsa subtilesa de les quatre figures sil·logístiques»).

1762-64: Herder assisteix amb entusiasme a les classes de Kant.

Hamann: *Tagebuch eines Christen* («Diari d'un cristià»). Gerard: *An Essay on Taste*.

Voltaire: *Candide*. Adam Smith: *Theory of Moral Sentiments*.

Rousseau: *Julie ou La nouvelle Héloïse*.

Rousseau: *Du contrat social* i *Émile ou De l'éducation*. Henry Home: *Elements of Criticism*. Naixement de Fichte. Adveniment de Caterina II de Rússia.

1763: *Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes* («L'únic fonament possible d'una demostració de l'existència de Déu»). *Untersuchung über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und der Moral* («Recerca sobre l'evidència dels principis de la teologia natural i de la moral»), que obtingué l'accèssit en un concurs de l'Acadèmia de Berlín (el premi va ser per a Mendelssohn) i que serà publicat l'any següent. *Versuch den Begriff der negativen Grössen in die Weltweisheit einzuführen* («Assaig per introduir en filosofia el concepte de magnituds negatives»).

1764: *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen* («Observacions sobre el sentiment del bell i del sublim»). *Versuch über die Krankheiten des Kopfes* («Assaig sobre les

Data probable de la mort de Schultz.

Winckelmann: *Geschichte der Kunst des Altertums* («Història de l'art de l'antiguitat»). Lambert: *Neues Organon* («Nou òrganon»). Voltaire: *Dictionnaire philosophique*. Becca-

malalties del cap»). Reid: *Inquiry into the Human Mind on the Principles of Common Sense*.

1765: *Nachricht von der Einrichtung seiner Vorlesungen in der Winterhalbenjahre von 1765-1766* («Anunci del programa de les seves lliçons del semestre d'hivern de 1765-1766»). Obté la plaça de sotsbibliotecari a la biblioteca reial del castell de Königsberg, primera ocupació que li proporciona un sou fix.

1766: *Träume eines Geistersehers, erläutert durch Träume der Metaphysik* («Els somnis d'un visionari [el suec Swedenborg] explicats pels somnis de la metafísica»).

1767:

1768: *Von dem ersten Grunde des Unterschiedes der Gegenden im Raume* («Del primer fonament de la di-

ria: *Dei delitti e delle pene*. Reid: *Inquiry into the Human Mind on the Principles of Common Sense*.

Publicació pòstuma dels *Nouveaux essais sur l'entendement humain* de Leibniz.

Lessing: *Laokoon*.

Watt inventa la màquina de vapor.

ferència de les regions en l'espai»).

1769: Rebutja sengles ofertes de professor ordinari a Erlangen i a Jena, esperant tenir aviat una plaça a Königsberg.

1770: Obté, finalment, la plaça de professor ordinari de Lògica i Metafísica a la Universitat de Königsberg i inaugura la càtedra amb l'anomenada «Dissertació de 1770»: *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis*. Comença una correspondència amb Marcus Herz, que mantindrà fins al 1790.

1771: Recensió de l'escrit de Moscati sobre les diferències d'estructura entre els animals i els homes.

1772: Abandona el càrrec de sotsbibliotecari de la biblioteca reial. Carta important a Marcus Herz.

Naixement d'Alexander von Humbolt, de Cuvier i de Napoleó.

Començament del moviment literari preromàntic *Sturm und Drang* («Tempesta i bursada») o *Geniezeit* («Temps del geni»), que té en Herder el seu principal teòric i al qual s'adhereixen, entre d'altres, el jove Goethe i el jove Schiller. Naixement de Hegel, de Hölderlin i de Beethoven. D'Holbach: *Systeme de la nature*.

Lambert: *Anlage zur Architectonik* («Projecte d'arquitectònica»).

Primer repartiment de Polònia: Prússia se n'annexiona una part. Pufendorf: *De jure naturae et gentium*. Herder: *Abhandlung über*

den Ursprung der Sprache («Tractat sobre l'origen del llenguatge»).

Abolició dels jesuïtes pel papa Climent XIV (l'orde serà restablert per Pius VII el 1814).

Mort de Lluís XV de França: el succeeix Lluís XVI. Redacció, a Filadèlfia, de la «Declaració de Drets». Goethe: *Die Leiden des jungen Werthers* («Els sofriments del jove Werther»). Herder: *Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit* («Encara una filosofia de la història per a l'educació de la humanitat»).

Naixement de Schelling.

Guerra de la independència americana.

Declaració d'Independència dels EUA. Constitució del primer sindicat obrer a

- 1777: Anglaterra. Adam Smith: *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Gibbon: *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Mort de Hume.
- 1778: Rebutja l'oferta de traslladar-se a la Universitat de Halle, centre de l'Alemanya culta.
- 1779: Tetens: *Philosophische Versuche über die menschliche Natur und ihre Entwicklung* («Assaigs filosòfics sobre la naturalesa humana i el seu desenvolupament»).
- 1780: Entra al senat acadèmic de la Universitat de Königsberg.
- Beaumarchais: *Le mariage de Figaro*. Mort de Voltaire i de Rousseau.
- Publicació pòstuma dels *Dialogues concerning the Natural Religion* de Hume.
- Mort de Maria Teresa d'Àustria: la succeeix Josep II, que ja coregnava amb la seva mare des de 1765. Lessing: *Die Erziehung der Menschengechlechts* («L'educació del gènere humà»).

- 1781: Publicació, a Riga, de la primera edició de la *Kritik der reinen Vernunft* («Crítica de la raó pura»).
- 1782: Independència dels EUA (serà reconeguda en el tractat de París el 1783). Schiller: *Die Räuber* («Els bandits»). Herschel descobreix el planeta Urà. Mort de Lessing.
- 1782: Publicació pòstuma de les *Confessions* de Rousseau.
- 1783: *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik die als Wissenschaft wird auftreten können* («Prolegòmens a tota metafísica futura que pugui presentar-se com a ciència»).
- 1783: Mendelssohn: *Jerusalem oder Über religiöse Macht und Judentum* («Jerusalem o Sobre poder religiós i judaisme»).
- 1784: *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht* («Idea d'una història universal amb intenció cosmopolita»). *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* («Resposta a la pregunta: Què és il·lustració?»).
- 1784: Josep II imposa l'alemany com a llengua oficial en tots els seus estats. Herder: primer lliurament d'*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* («Idees per a una filosofia de la història de la humanitat»).
- 1785: *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* («Fonamentació de la metafísica dels costums»). *Recensionen von J. Herder: segon lliurament d'Ideen... Jacobi: Über die Lehre des Spinoza in Briefen an Herrn Moses Men-*

- G. Herders *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* («Recensions de l'obra de Herder *Ideen...*»). Un assaig sobre els volcans de la Lluna. *Bestimmung des Begriffs einer Menschenrace* («Definició del concepte de raça humana»).
- 1786: Kant, rector de la Universitat. *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft* («Principis metafísics de la ciència de la natura»). *Muthmasslicher Anfang der Menschengeschichte* («Conjectures sobre el començament de la història humana»). *Was heisst: Sich im Denken orientieren?* («Què vol dir orientar-se en el pensament?»)
- 1786-87:
- 1787: Es compra una casa pròpia. Segona edició de la
- delssohn* («Cartes a Mendelssohn sobre la doctrina de Spinoza»).
- Mort de Frederic II: el succeeix Frederic Guillem II, que substituirà, en el ministeri de culte, el baró de Zetlitz, a qui Kant havia dedicat la *Crítica de la raó pura*, per Wöllner, enemic dels il·lustrats. El 1788 promulgarà un edicte de religió i, poc després, un edicte de censura. Mozart: *Le nozze di Figaro*.
- Reinhold: *Briefe über die kantische Philosophie* («Cartes sobre la filosofia kantiana»).
- La convenció de Filadèlfia vota la constitució dels

- Kritik der reinen Vernunft*, parcialment reelaborada.
- 1788: Segon nomenament de Kant com a rector de la Universitat. *Kritik der praktischen Vernunft* («Crítica de la raó pràctica»). *Über den Gebrauch teleologischer Prinzipien in der Philosophie* («Sobre l'ús de principis teleològics en filosofia»).
- 1789: *Erste Einleitung in die Kritik der Urteilskraft* («Primera introducció a la Crítica de la facultat de jutjar»), publicada parcialment el 1794 i íntegrament el 1914.
- EUA. Bernardin de Saint-Pierre: *Paul et Virginie*. Herder: tercer lliurament d'*Ideen...*
- Lagrange: *Mécanique analytique*. Naixement de Schopenhauer.
- Començament de la Revolució Francesa: Assemblea Constituent. Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà. George Washington, primer president dels EUA. Bentham: *An Introduction to the Principles of Moral and Legislation*. Lavoisier: *Traité élémentaire de chimie*. Reinhold: *Versuch einer neuen Theorie des menschlichen Vorstellungsvermögen* («Assaig d'una nova teoria de la facultat humana de representació»).

- 1790: *Kritik der Urteilkraft* («Crítica de la facultat de jutjar»). *Über eine Entdeckung, nach der alle neue Kritik der reinen Vernunft durch eine ältere entbehrlich gemacht werden soll* («Sobre un descobriment segons el qual tota nova crítica de la raó pura resulta supèrflua davant d'una d'anterior» [resposta a Eberhard]).
- 1791: *Über das Misslingen aller philosophischen Versuche in der Theodicee* («Sobre el fracàs de tots els intents filosòfics en teodicea»). Fichte assisteix a algunes classes de Kant i se n'emporta una decepció.
- 1792: Kant, degà de la Facultat de Filosofia. *Über das radikale Böse in der menschlichen Natur* («Sobre el mal radical en la naturalesa humana» [inclòs l'any següent en *Die Religion...*]).
- Mort de Josep II d'Àustria. Burke: *Reflections on the Revolution in France*. Maimon: *Versuch über die Transcendentalphilosophie* («Assaig sobre la filosofia transcendental»).
- Assemblea legislativa a França. Herder: quart lliurament d'*Ideen...*
- Convenció Nacional a França. Fichte: *Versuch einer Kritik aller Offenbarung* («Assaig d'una crítica de tota revelació»), publicació anònima que hom atribueix a Kant fins que aquest desfà el malentès. Schulze: *Aenesidemus*.

- 1793: *Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft* («La religió dins dels límits de la simple raó»). *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis* («Sobre el tòpic: pot ser correcte en teoria, però no val per a la pràctica»). *Über die Fortschritte der Metaphysik* («Sobre els progressos de la metafísica»), treball escrit per a un concurs de l'Acadèmia de Ciències de Berlín, finalment no presentat (editat el 1804).
- 1793-96:
- Beck: *Erläuternder Auszug aus Kants kritischen Schriften* («Sumari aclaridor dels escrits crítics de Kant»).
- 1794: Un treball sobre la influència de la Lluna en el temps. *Das Ende aller Dinge* («La fi de totes les coses»). Conflictu amb la censura prusiana: Kant es compromet a no tractar més públicament de religió.
- Execució de Lluís XVI de França. Creació del Comitè de Salut Pública. Època del Terror. Segon repartiment de Polònia. Fichte: *Beiträge zur Berichtigung der Urteile des Publikums über die französische Revolution* («Contribucions a la rectificació del judici del públic sobre la Revolució Francesa»). Schiller: *Über Anmut und Würde* («Gràcia i dignitat»). David: *Marat, assassinat a la banyera*.
- Reacció termidoriana a França; separació de l'estat i les esglésies. Fichte obté una càtedra a Jena: *Grundlage des gesammten Wissenschaftslehre* («Fonament de tota la teoria de la ciència»). Condorcet:

- 1795: *Zum ewigen Frieden* («La pau perpètua»).
- 1796: *Von einem neuerdings erhobenen vornehmen Ton in der Philosophie* («D'un to alt adoptat suara en filosofia»). *Verkündigung des nahen Abschlusses eines Traktats zum ewigen Frieden in der Philosophie* («Anunci de la pròxima conclusió d'un tractat de
- El Directori a França. Tercer repartiment de Polònia. Schiller: *Briefe über die ästhetische Erziehung des Menschen* («Cartes sobre l'educació estètica de l'home»). Hegel escriu *Das Leben Jesu* («La vida de Jesús»), d'esperit kantian, i comença *Die Positivität der christlichen Religion* (editats el 1907). Sade: *La philosophie dans le boudoir*.
- Mort de Caterina II de Rússia. Fichte: *Grundlage des Naturrechts* («Fonament del dret natural»). Schelling: *Philosophische Briefe über Dogmatismus und Kritizismus* («Cartes filosòfiques sobre el dogmatisme i el criticisme»). Beck: *Grundriss der kri-*

- pau perpètua en filosofia»).
- 1797: Es jubila de l'ensenyament. *Metaphysik der Sitten* («Metafísica dels costums»), obra dividida en dues parts: *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* («Principis metafísics de la doctrina del dret») i *Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre* («Principis metafísics de la doctrina de la virtut»). *Über ein vermeintes Recht aus Menschenliebe zu lügen* («Sobre un pretès dret de mentir per humanitat»).
- 1798: Amb el nou govern «il·lustrat», Kant es considera deslligat del seu compromís anterior sobre temes religiosos i publica *Der Streit der Fakultäten* («El conflicte de les facultats»). *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht* («Antropologia des del
- tischen Philosophie* («Compendi de la filosofia crítica»). Laplace: *Exposition du système du monde*.
- Mort de Frederic Guillem II: el succeeix Frederic Guillem III, que suprimirà l'edict de religió. Schelling: *Ideen zu einer Philosophie der Natur* («Idees per a una filosofia de la natura»). Hölderlin: *Hyperion*.
- Fichte: *Das System der Sittenlehre* («El sistema de la doctrina dels costums») i *Über den Grund unseres Glaubens an eine göttlichen Weltregierung* («Sobre el fonament de la nostra creença en una providència divina»), que desencadenarà la «querella de l'a-

punt de vista pragmàtic»), darrera obra editada personalment per Kant.

1799:

1800: Progressiva disminució de les forces físiques de Kant. *Logik*, a cura de G. B. Jäsche.

teisme». Schelling obté una càtedra a Jena: *Von der Weltseele* («De l'ànima del món»). Hegel comença a escriure *Der Geist des Christentums und sein Schicksal* («L'esperit del cristianisme i el seu destí»), editat el 1907. Beck: *Kommentar über Kants Metaphysik der Sitten* («Comentari sobre la Metafísica dels costums de Kant»). Malthus: *An Essay on the Principle of Population*. Lagrange: *Mécanique céleste*.

Cop d'Estat del 18 de brumari: Napoleó, primer cònsol. Schleiermacher: *Reden über die Religion* («Discursos sobre la religió»). Novalis: *Geistliche Lieder* («Cants espirituals»). Herder: *Metakritik zur Kritik der reinen Vernunft* («Metacrítica de la Crítica de la raó pura»).

Fichte: *Die Bestimmung des Menschen* («La destinació de l'home») i *Der geschlossene Handelsstaat*

(«L'estat comercial tancat»). Schelling: *System des transzendentalen Idealismus*. Publicació pòstuma de *Metakritik über den Purismus der reinen Vernunft* («Metacrítica sobre el purisme de la raó pura») de Hamann. Cuvier: *Leçons d'anatomie comparée*. Goya: *La familia de Carles IV*.

1801:

1802:

Schelling: *Darstellung meines Systems der Philosophie* («Exposició del meu sistema de filosofia»). Hegel, Privatdozent a Jena: *Differenz des Fichteschen und Schellingschen Systems der Philosophie* i *De orbitis planetarum*.

Schelling: *Bruno oder Über das natürliche und göttliche Prinzip der Dinge* («Bruno o Sobre el principi natural i diví de les coses»). Col·laboració de Schelling i Hegel al *Kritisches Journal der Philosophie*. Chateaubriand: *Génie du christianisme*.

1802-03: *Physische Geographie*, a cura de F. T. Rink.

1803: *Pädagogik*, a cura de F. T. Rink. Kant, greument malalt, serà atès fins a la seva mort per una germana seva i pel seu deixeble i amic Wasianski.

1804: (12 de febrer) Mort de Kant. És enterrat al pòrtic adossat al costat nord de la catedral, que ha conservat el nom de *Stoa kantiana*. Entre la massa de manuscrits que deixa, figura una sèrie de lligalls amb esbossos i notes destinats a una obra que resta tot just embastada malgrat haver-hi dedicat els darrers anys de la seva vida. Aquests esborranys, coneguts ara amb el títol d'*Opus postumum*, seran objecte de successives publicacions parcials a partir de 1882, abans de ser editats íntegrament el 1936-1938.

Say: *Traité d'économie politique*.

Napoleó, emperador. Pro-mulgació del codi civil francès. Schelling: *Philosophie und Religion*. Beethoven: *Sinfonia heroica*.

BIBLIOGRAFIA

Edicions i traduccions

La gran edició actual, i l'única que vol ser completa, és la de l'Acadèmia Alemanya de les Ciències (Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften, rebatejada successivament diverses vegades segons els avatars polítics [sigla: Ak.]), impulsada per Dilthey al començament del segle xx i ara gairebé enllestida: *Kants gesammelte Schriften*, Berlín, Georg Reimer (a partir del volum VIII, Walter de Gruyter), 1907 ss. Està dividida en quatre seccions:

- 1) Vols. I-IX: *Werke*. L'edició de la *Kritik der Urteilskraft*, a cura de Wilhelm Windelband, es troba al vol. V, pp. 165-485.
- 2) Vols. X-XIII: *Briefwechsel*.
- 3) Vols. XIV-XXIII: *Handschriftlicher Nachlass*. Els volums XXI i XXII comprenen l'*Opus postumum*.
- 4) Vol. XXIV ss.: *Vorlesungen*.

Entre les edicions que reuneixen les obres publicades per Kant, han tingut una gran difusió la d'Ernst Cassirer, *Werke*, Berlín, Bruno Cassirer, 1912-1918 (10 vols., més un onzè, *Kants Leben und Lehre*, del mateix E. Cassirer; reimpr., Hildesheim, Gerstenberg, 1973); i la de Wilhelm Weischedel,

Werkausgabe, Wiesbaden, Insel, 1956 ss. (6 vols.; reed., Frankfurt, Suhrkamp, 1968, 12 vols.).

Entre les edicions d'obres soltes de Kant, cal esmentar les de l'editorial Felix Meiner, d'Hamburg. L'edició de la *Kritik der Urteilkraft*, a cura de Karl Vorländer, s'hi va reimprimir des de 1924.

Hi ha traducció catalana també de les obres següents de Kant:

- *La pau perpètua*, Barcelona, Barcino, 1932.
- *Prolegòmens*, Barcelona, Laia, «Textos Filosòfics» 7, 1982; reed. Barcelona, Edicions 62, «El Cangur», 1996.
- *Fonamentació de la metafísica dels costums*, Barcelona, Laia, «Textos Filosòfics» 33, 1984; reed. Barcelona, Edicions 62, «El Cangur», 1995.
- *Del primer fonament de la diferència de les regions en l'espai*; a Josep Olesti, *Kant i Leibniz: la incongruència en l'espai*, Bellaterra, UAB, 1991.
- *Crítica de la raó pura* (Pròleg de la segona edició i Introducció) i *Què és il·lustració?*, València, Universitat de València, 1991.
- *Sobre pedagogia*, Vic, Eumo, 1991.
- *Sobre el fracàs de tots els intents filosòfics en la teodicea*, a: LEIBNIZ/KANT, *Escrits sobre teodicea*, Barcelona, El Llamp, 1991.
- *Història i política*, Barcelona, Edicions 62, «Textos Filosòfics» 89, 2002.
- *Crítica de la raó pràctica*, Barcelona, Edicions 62, «Textos Filosòfics» 93, 2003.

Entre les traduccions a altres llengües tenen especial interès:

- *Crítica del discernimiento*, Madrid, Antonio Machado Libros, «Teoría y Crítica» 12, 2003. Traducció de Roberto R. Aramayo i Salvador Mas.

— *Critique de la faculté de juger*, París, Vrin, 1965, revisada el 1993. Traducció d'Alexis Philonenko.

— *Critique de la faculté de juger*, París, Aubier, 1995. Traducció d'Alain Renaut.

Repertoris lexicals

- CAYGILL, H., *A Kant Dictionary*, Oxford, Blackwell, 1995.
GUYER, P. (ed.), *The Cambridge Companion to Kant*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.
EISLER, R., *Kant-Lexicon*, Hildesheim, Georg Olms, 1984.

Estudis

1. Sobre Kant en general

- ALLISON, H., *Kants Transcendental Idealism. An Interpretation and Defense*, Londres / New Haven, Yale U. P., 1983 (trad. cast.: *El idealismo transcendental de Kant: una interpretación y defensa*, Barcelona, Anthropos, 1992).
- ALQUIÉ, F., *La critique kantienne de la métaphysique*, París, PUF, 1968.
- CASSIRER, E., *Kants Leben und Lehre*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975 (1918) (trad. cast.: *Kant, vida y doctrina*, Mèxic, FCE, reimprès des de 1948).
- *Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit*, vol. II, Hildesheim, Georg Olms, 1991 (1906) (trad. cast.: *El problema del conocimiento en la filosofía y en las ciencias modernas*, vol. II, Mèxic, FCE, reimprès des de 1953).
- COLOMER, E., *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger*, I: *La filosofía transcendental: Kant*, Barcelona, Herder, 1986.

- DAVAL, R., *La métaphysique de Kant*, Paris, PUF, 1951.
- DELEUZE, G., *La philosophie critique de Kant*, Paris, PUF, 1971 (trad. cast.: *La filosofía crítica de Kant*, Madrid, Cátedra, 1997).
- GARCÍA MORENTE, M., *La filosofía de Kant*, Madrid, Espasa-Calpe, «Austral», 1975.
- HERNÁNDEZ, J., «La raó en el gir estètic de la filosofia (la racionalitat kantiana)», *Enrahonar* 32/33, pp. 81-150.
- KUEHN, M., *Kant. A Biography*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001 (trad. cast.: Madrid, Acento, 2004).
- LLUÍS FONT, P., «Introducció» a la traducció catalana dels *Prolegòmens*, Barcelona, Laia, 1982; Edicions 62, 1996.
- «Introducció» a la traducció catalana de la *Fonamentació de la metafísica dels costums*, Barcelona, Laia, 1984; Edicions 62, 1995.
- «Introducció» a la traducció catalana de la *Crítica de la raó pràctica*, Barcelona, Edicions 62, 2003.
- «Onze tesis sobre Kant», a: *XII Congrés valencià de filosofia*, València, Diputació de València, 1998.
- LONGUENESSE, B., *Kant et le pouvoir de juger: sensibilité et discursivité dans l'analytique transcendentale de la «Critique de la raison pure»*, Paris, PUF, 1993.
- PHILONENKO, A., *L'oeuvre de Kant* (2 vols.), Paris, Vrin, 1969-1972.
- *Études kantienne*s, Paris, Vrin, 1982.
- RENAUT, A., *Kant aujourd'hui*, Paris, Aubier, 1997; reed., Champs-Flammarion, 1999.
- TURRÓ, S., *Tránsito de la naturaleza a la historia en la filosofía de Kant*, Barcelona, Anthropos, 1996.
- WEIL, E., *Problèmes kantien*s, Paris, Vrin, 1970.

2. Sobre la «Crítica de la facultat de jutjar» i qüestions afins

- ARENDET, H., *Das Urteilen. Texte zu Kants Polistischer Philosophie*, Munic/Zuric, Pieper Verlag, 1998.

- CHÉDIN, O., *Sur l'esthétique de Kant et la théorie critique de la représentation*, Paris, Vrin, 1982.
- COHEN, T. / GUYER, P. (ed.), *Essays in Kant's Aesthetics*, Chicago / Londres, University of Chicago Press, 1982.
- CRAWFORD, P., *The Kantian Sublime. From Morality to Art*, Oxford / Nova York, 1989.
- DUFFLO, C., *La finalité dans la nature. De Descartes a Kant*, Paris, PUF, 1996.
- DUMOUCHEL, D., *Kant et la genèse de la subjectivité esthétique. Esthétique et philosophie avant la Critique de la faculté de juger*, Paris, Vrin, 1999.
- GIBBONS, S., *Kant's Theory of Imagination. Bridging Gaps in Judgement and Experience*, Oxford, Clarendon Press, 1994.
- GINSBORG, H., *The Role of Taste in Kant's Theory of Cognition*, Nova York / Londres, Garland, 1990.
- GUILLERMIT, L., *L'élucidation critique du jugement de goût selon Kant*, Paris, CNRS, 1986.
- GUYER, P., *Kant and the Claims of Taste*, Cambridge (Mass) / Londres, Harvard University Press, 1979.
- (ed.), *Essays in Kant's Aesthetic*, Chicago, Chicago University Press, 1982.
- *Kant and The Experience of Freedom. Essays on Aesthetics and Morality*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- KEMAL, S., *Kant and Fine Art. Essays on Kant and the Philosophy of Fine Art and Culture*, Oxford, Clarendon Press, 1986.
- KERSZBERG, P., *Kant et la nature. La nature à l'épreuve de la critique*. Paris, Les Belles Lettres, 1999.
- KOGAN, J., *La estética de Kant y sus fundamentos metafísicos*. Buenos Aires, EUDEBA, 1965.
- KULEMKAMPF, J. (ed.), *Materialen zu Kants Kritik der Urteilskraft*, Frankfurt, Suhrkamp, 1974.
- *Kants Logik des ästhetischen Urteils*, Frankfurt, Klostermann, 1994.

- LEBRUN, G., *Kant et la mort de la métaphysique (Essai sur la «Critique de la faculté de juger»)*, Paris, Armand Colin, 1970.
- LÓPEZ MOLINA, A. M., *Razón pura y juicio reflexionante en Kant*, Madrid, Universidad Complutense, 1983.
- LYOTARD, J.-F., *Leçons sur l'Analytique du sublime (Kant, Critique de la faculté de juger §§ 23-29)*, Paris, Galilée, 1991.
- MAKKREEL, R. A., *Imagination and Interpretation in Kant. The Hermeneutical Import of the Critique of Judgement*, Chicago / Londres, The University of Chicago Press, 1990.
- MCCLOSKEY, M., *Kant's Aesthetic*, Nova York, Macmillan, 1987.
- MCCILLAN, R. A. C., *The Crowning Phase of the Critical Philosophy (A Study in Kant's «Critique of Judgement»)*, Nova York, Garland, 1970.
- MARTÍNEZ MARZOA, F., *Desconocida raíz común. Estudio sobre la teoría kantiana de lo bello*, Madrid, Visor, 1987.
- PARRET, H. (ed.), *Kants Ästhetik / Kant's Aesthetic / L'esthétique de Kant*. Berlín, Walter de Gruyter, 1998.
- PAVÓN, M., *Objetividad y juicio en la crítica de Kant*, Sevilla, Servicio de Publicaciones de la Universidad, 1988.
- RODRÍGUEZ ARAMAYO, R. / VILAR, G. (ed.), *En la cumbre del criticismo (Simposio sobre la «Crítica del juicio» de Kant)*, Barcelona, Anthropos, 1992.
- SOURIAU, M., *Le jugement réfléchissant dans la philosophie critique de Kant*, Paris, Alcan, 1926.
- VILLACAÑAS, J. L. (ed.), *Estudios sobre la «Crítica del juicio»*, Madrid, Visor, 1990.

CRÍTICA DE LA FACULTAT DE JUTJAR

Es pot donar el nom de *raó pura* a la facultat del conèixer per principis a priori, i el de *crítica de la raó pura* a la investigació sobre la possibilitat i els límits en general d'aquesta facultat, tot i que l'expressió «la facultat de conèixer per principis a priori» designa únicament la raó en el seu ús teòric, tal com s'esdevé en la nostra primera obra —que porta aquella designació—, sense que es vulgui sotmetre a examen segons els seus principis particulars aquesta facultat com a raó pràctica. La crítica de la raó pura s'aplica, doncs, únicament a la nostra facultat de conèixer coses a priori, i així s'ocupa només de la *facultat de conèixer*, amb exclusió del sentiment de plaer i de desplaer i de la facultat de desitjar. I, entre les facultats de conèixer, només s'ocupa de l'*enteniment* segons els seus principis a priori, amb exclusió de la *facultat de jutjar* i de la *raó* (com a facultats que també pertanyen al coneixement teòric), perquè en el desenvolupament de la crítica es troba que cap altra facultat de conèixer que no sigui l'enteniment no pot procurar principis de coneixement

que siguin constitutius a priori. Per tant, la crítica, que examina totes les facultats segons la participació que cadascuna, en relació amb les altres i per arrels pròpies, pretén tenir al patrimoni legítim del coneixement, no deixa dempeus res més que allò que l'*enteniment* prescriu a priori com a llei a la natura, entesa com el conjunt dels fenòmens (la forma dels quals és igualment donada a priori). La crítica remet qualssevol altres conceptes purs a les idees, les quals resulten transcendents per a la nostra facultat del coneixement teòric; tanmateix, això no comporta que les idees siguin quelcom inútil o prescindible, sinó que serveixen de principis regulatius, i ho fan en dos sentits: sigui per reprimir les inquietants pretensions de l'enteniment, quan (pel fet que és capaç d'especificar a priori les condicions de possibilitat de totes les coses que pot conèixer) aquest actua com si hagués encabir també en aquests límits la possibilitat de totes les coses en general, sigui per conduir-lo, en relació amb la consideració de la natura, segons un principi de completesa, encara que no ho pugui aconseguir i així promoure el propòsit últim de tot coneixement.

Era, doncs, pròpiament, l'*enteniment* —que té el seu domini propi, i el té a la *facultat de conèixer* en tant que conté els principis constitutius a priori— allò que havia de ser establert, per mitjà d'allò que habitualment es designa com a crítica de la raó pura, en una esfera segura però, alhora, exclusiva¹ davant tots els altres competidors. Igualment, ha estat indicada, a la *Crítica de la raó pràctica*, l'esfera de la raó, que només

1. Tradueixo segons la correcció de Windelband, que proposa «exclusiva» en lloc d'«harmònica».

conté principis constitutius a priori respecte a la *facultat de desitjar*.

Saber si la *facultat de jutjar* —que, en relació amb l'ordre de les nostres facultats de conèixer, constitueix un terme mitjà entre l'enteniment i la raó— té també per si mateixa principis a priori; saber si aquests són constitutius o bé simplement regulatius (és a dir, que no evidencien cap domini propi), i saber si dóna a priori la regla al sentiment de plaer i de desplaer (de la mateixa manera que l'enteniment prescriu regles a priori a la facultat de conèixer, i la raó, a la facultat de desitjar) quan es considera aquest sentiment com a terme mitjà entre la facultat de conèixer i la facultat de desitjar: aquestes són les qüestions de les quals s'ocupa la present *Crítica de la facultat de jutjar*.

Una crítica de la raó pura —és a dir, de la nostra facultat de jutjar segons principis a priori— fóra incompleta si la facultat de jutjar —que, com a facultat de conèixer, també exigeix principis a priori per a si mateixa— no fos tractada com una part particular d'aquesta crítica, si bé els seus principis no poden constituir, en un sistema de la filosofia pura, cap part particular entre la part teòrica i la part pràctica, sinó que, en cas de necessitat, poden ser referits ocasionalment a una de les dues parts. Perquè, si un sistema com aquest (sistema que és possible de realitzar completament, qüestió de la màxima importància per a qualsevol ús de la raó) ha d'arribar a constituir-se sota el nom general de metafísica, la crítica, abans, ha d'explorar el terra d'aquest edifici fins a les profunditats on s'allotgen els primers fonaments de la facultat dels principis independents de l'experiència, perquè aquest terra no s'enfonsi en alguna de les seves parts,

169 qüestió que, inevitablement, comportaria la caiguda del conjunt.

VII Ara bé, la naturalesa de la facultat de jutjar (l'ús correcte de la qual és tan necessari i és exigít universalment amb tanta intensitat que, sota el nom d'un enteniment sa, no es pensa en cap altra cosa que en aquesta facultat) fa comprovar fàcilment que trobar-li un principi propi és una tasca enormement difícil (en efecte, aquesta facultat ha de contenir en si un principi a priori, sigui quin sigui, atès que, altrament, no fóra establerta, ni tan sols per la crítica més vulgar, com una facultat particular de conèixer). Amb tot, aquest principi no ha de ser derivat de conceptes a priori, perquè aquests pertanyen a l'enteniment, mentre que la facultat de jutjar s'ocupa només de llur aplicació. Consegüentment, és aquest qui ha d'indicar un concepte a través del qual cap cosa no serà coneguda pròpiament. Aquest concepte serà una regla per a l'exercici de la facultat de jutjar,² tot i que no serà una regla objectiva a la qual pugui ajustar el seu judici, perquè això exigiria un altra facultat de jutjar per poder distingir si el cas de la regla és donat o no.

VIII Aquesta preocupació per un principi (sigui com sigui, subjectiu o objectiu) es dona principalment en aquelles apreciacions anomenades estètiques, que concerneixen el bell i el sublim de la natura o de l'art. I, curiosament, la recerca crítica d'un principi per a l'exercici de la facultat de jutjar amb referència a aquestes apreciacions és la part més important d'una crítica d'aquesta facultat, perquè, tot i que per si mateixes no contribueixen

2. Per a la introducció del terme *exercici* en la traducció del terme *Urteilkraft*, cf. la introducció de la traductora, apartat 2.

gens al coneixement de les coses, pertanyen únicament a la facultat de conèixer, i fan patent una relació immediata d'aquesta facultat amb el sentiment de plaer o de desplaer segons algun principi a priori, que no s'ha de confondre amb allò que pot ser fonament de la determinació de la facultat de desitjar, perquè aquesta té els seus principis a priori als conceptes de la raó. L'apreciació teleològica³ de la natura és, d'una part, el punt on l'experiència disposa una conformitat a lleis respecte de les coses que el concepte universal del sensible —concepte que pertany a l'enteniment— ja no arriba a comprendre o a explicar i, d'una altra part, el punt on l'exercici de la facultat de jutjar pot extreure de si mateix un principi de la relació entre la cosa natural i l'element suprasensible incognoscible, principi que, no obstant això, aquesta apreciació només ha d'utilitzar, en esguard de si mateixa, per al coneixement de la natura. Efectivament, és en l'apreciació teleològica on pot i on ha de ser aplicat al *coneixement* dels éssers del món un principi a priori com aquest. Simultàniament, aquest principi planteja aspectes que són profitosos per a la raó pràctica; ara bé, no té cap relació immediata amb el sentiment de plaer i de desplaer, relació que és precisament l'element enigmàtic del principi de l'exercici de la facultat de jutjar, i que fa necessària la inclusió d'una secció particular a la crítica per a aquesta facultat, atès que l'apreciació teleològica segons conceptes (a partir dels quals no es pot extreure, en cap cas, una conclusió

3. Tradueixo segons la correcció de Rosenkranz, que proposa «teleològic» en lloc de «lògic». Aquesta correcció s'aplica a la resta d'aquest paràgraf i al VIII.

immediata sobre el sentiment de plaer i de desplaer) s'hauria pogut fer dependre, potser, de la part teòrica de la filosofia, amb una delimitació crítica d'aquesta apreciació.

Atès que la investigació sobre la facultat del gust entesa com a facultat estètica de jutjar amb disposició estètica no serà presentada aquí en termes de formació i de cultiu del gust (perquè, sense totes aquestes investigacions, ambdós aspectes seguirien en el futur el seu camí tal com l'han seguit fins ara), sinó únicament amb un propòsit transcendental, espero que la deficiència respecte del tractament d'aquelles qüestions serà jutjada amb indulgència. Ara bé, respecte d'allò que concerneix l'aspecte transcendental, s'ha d'estar preparat per a les proves més estrictes. Tanmateix, la gran dificultat que hi ha a solucionar un problema que la natura ha embrollat tant pot excusar, i així ho espero, una obscuritat no del tot dispersada amb referència a la solució d'aquest problema, tot i que es mostri amb suficient claredat que el principi ha estat indicat correctament. Malgrat aquesta claredat, pot passar que, un cop establert el principi, la manera de deduir-ne el fenomen que és la facultat de jutjar no tingui tota la precisió que hom podria exigir amb raó en un altre lloc, com el d'un coneixement segons conceptes, claredat que crec haver abastat en la segona part d'aquesta obra.

Així enllesteixo tota la meva ocupació crítica. Passaré ara mateix a la doctrinal, a fi d'usurpar a la meva edat avançada, si és possible, el temps que, en certa mesura, encara pot ser favorable a aquest projecte. Es fa comprensible per si mateix el fet que la facultat de jutjar no tindrà una part particular a la doctrina, perquè aquí la

crítica suplanta la teoria, sinó que, segons la divisió de la filosofia en filosofia teòrica i filosofia pràctica i segons la divisió de la filosofia pura en les mateixes parts, la metafísica de la natura i la metafísica dels costums duren a terme aquella ocupació.⁴

4. Cf. «L'arquitectònica de la raó pura», KrV A 832-851 / B 860-879.